

**ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΙΡΑΙΩΣ
ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ**

**Η Ένταξη της Τουρκίας στην Ευρωπαϊκή Ένωση:
Η σημασία της Ισλαμικής θρησκείας στην ενταξιακή πορεία
της Τουρκίας**

Επιβλέπων Καθηγητής: Α. Τζιαμπίρης

Σκορδίλη Θεοδώρα – Έμμα
ΑΜ: ΜΘ/08031
Πειραιάς 2013

Πίνακας περιεχομένων

Πρόλογος.....	2
Εισαγωγή: Κριτήρια προσδιορισμού της Ευρωπαϊκότητας	3
ΚΕΦΑΛΑΙΟ I	11
1. Διεύρυνση της Ευρωπαϊκής Ένωσης	11
2. Τα Κριτήρια της Κοπεγχάγης.....	17
ΚΕΦΑΛΑΙΟ II	22
1. Ιστορική Αναδρομή των Ευρωτουρκικών Σχέσεων.....	23
2. Η Τουρκική Υποψηφιότητα.....	27
3. Προβλήματα και Προοπτικές που προκύπτουν από την Ένταξη της Τουρκίας στην Ε.Ε	35
Συμπεράσματα.....	45
Ελληνική βιβλιογραφία	52
Ξένη Βιβλιογραφία.....	55
Ηλεκτρονική Βιβλιογραφία.....	59

Πρόλογος

Οι σχέσεις Τουρκίας - Ευρωπαϊκής Ένωσης πέρασαν από διαφορετικά σταδία και κατά την πάροδο του χρόνου άλλες φορές διακόπηκαν, άλλες ανέκαμψαν εκ νέου. Οι ευρωτουρκικές σχέσεις επιδεινώθηκαν και βελτιώθηκαν πολλές φορές, έως ότου εμφανίστηκε η άποψη ότι η Τουρκία χρειάζεται να αναπροσανατολίσει τις κατευθυντήριες γραμμές της και να εγκαταλείψει τον στόχο της πλήρους ένταξης. Ωστόσο, η επίμονη στάση των τουρκικών κυβερνήσεων υπέρ της ένταξης και η έντονη φιλοδυτική στάση τους, διαμόρφωσε και την αντίστοιχη πολιτική που ισχύει και στις μέρες μας.

Σκοπός του πονήματος αυτού είναι η εξέταση των σχέσεων Τουρκίας και Ευρωπαϊκής Ένωσης, της μέχρι τώρα ευρωπαϊκής πορείας της χώρας και των τυχόν προβλημάτων που θα προκύψουν από την ένταξή της στην Ε.Ε.. Αφενός, θα εξεταστεί το συμβατικό και νομικό πλαίσιο που καλύπτει τις μεταξύ τους σχέσεις, και αφετέρου θα μελετηθούν τα τυχόν προβλήματα που προκύπτουν από την ένταξη της Τουρκίας στην Ε.Ε.. αλλά και οι ενδεχόμενες προοπτικές που δημιουργούνται στην Ε.Ε.. Έμφαση θα δοθεί στο κατά πόσο η ισλαμική θρησκεία της χώρας αποτελεί τροχοπέδη για την ένταξη της στην Ευρωπαϊκή οικογένεια.

Εισαγωγή: Κριτήρια Προσδιορισμού της Ευρωπαϊκότητας

Ο όρος «Ευρώπη» δεν αναφερόταν πάντοτε σε μια σταθερή και αποτελεσματική πολιτική ενότητα· αποτελούσε μια καθαρά ιστορική και ίσως συμβατική έννοια με μεταβαλλόμενο σημασιολογικό πλαίσιο. Ακόμα και ο γεωγραφικός της προσδιορισμός ως «ηπείρου» δεν στηρίχτηκε τόσο σε φυσικά, όσο σε ιστορικά δεδομένα. Οι πρώτες, π.χ., μαρτυρημένες γεωγραφικές χρήσεις της «Ευρώπης» συνδέονταν διαδοχικά με διάφορα τμήματα της Ελλάδας και έρχονταν πάντοτε σε αντίθεση με την Ασία. αργότερα, αποδόθηκε σε πιο βόρειες περιοχές της ελληνικής χερσονήσου και τμηματικά σε πιο δυτικές χώρες, πέρα από την Αδριατική. Η έλλειψη σταθερών καθώς και έγκυρων κριτηρίων όσον αφορά στο γεωγραφικό προσδιορισμό της Ευρώπης διαφαίνονται από τις περιορισμένες γνώσεις των αρχαίων συγγραφέων και κυρίως από τις ελλείψεις, τις αντιθέσεις και τις αντιφάσεις των μεσαιωνικών κοσμογράφων, αλλά και από την αμηχανία ή και τις σοφιστείες των νεότερων και των σύγχρονων γεωγράφων. Οι αρχαίοι Έλληνες συγγραφείς, ακόμα και ο Στράβωνας, ήταν εξοικειωμένοι με τη Μεσογειακή Λεκάνη και το Νότιο Εύξεινο Πόντο, από το Γιβραλτάρ ως τις εκβολές του ποταμού Φάση (Rion)· ως εκ τούτου δεν εδύνατο να καθορίσουν με ενάργεια τόσο τα βόρεια όσο και τα βορειοδυτικά μέρη της Ευρώπης. Μέχρι και οι Βυζαντινοί επικέντρωναν ενδιαφέρον τους στα νότια και μεσογειακά τμήματα της ηπείρου και σε τμήματα μονάχα άμεσης και έμμεσης κυριαρχίας της Ανατολικής Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας. Ακόμα και οι συγγραφείς της μεσαιωνικής Δύσης συνέχιζαν να είναι αφοσιωμένοι σε μεγάλο βαθμό στις παραδοσιακές θεωρίες της πολεμαϊκής γεωγραφίας. Οι νεότεροι και οι πιο σύγχρονοι γεωγράφοι, φρονούσαν ότι οι δυσκολίες σχετίζονταν – και σχετίζονται ακόμα – με τον καθορισμό των ανατολικών συνόρων της Ευρώπης. Η τροχοπέδη όμως αυτή δεν θα πρέπει να αποδοθεί μόνο σε ιδιαιτερότητες της γεωμορφολογίας στις περιοχές που βρίσκονται στα σημεία τομής της ευρωπαϊκής υποηπείρου με την Ευρασία, αλλά παράλληλα και σε ιδεολογικά και πολιτικά αίτια, τα οποία αφορούσαν ουσιαστικά την τελική ένταξη ή όχι στην Ευρώπη ορισμένων «ανατολικών» χωρών – με κατά κύριο λόγο αυτών της Ρωσίας. Βάσει αυτών των δεδομένων, για πολλούς αιώνες τα ανατολικά γεωγραφικά σύνορα της Ευρώπης καθορίζονταν στο Βόσπορο, στις δυτικές εκβολές του ποταμού Δον στην Αζοφική ή στις δυτικές ακτές του

Ευξείνου ή και ανατολικότερα, στις όχθες του Βόλγα. Από τον 18ο αιώνα και έπειτα – ύστερα από την πιο άμεση συσχέτιση της ρωσικής αυτοκρατορίας με το ευρωπαϊκό πολιτικό «σύστημα» και την υιοθέτηση από ένα τμήμα της κοινωνίας της δυτικών *modus vivendi* – οι συγγραφείς και δημοσιολόγοι ξεκίνησαν να δέχονται την επέκταση του ευρωπαϊκού χώρου ως τα Στενά του Κερτς, ως τον Καύκασο, τα Ουράλια και ως την Κασπία Θάλασσα, δηλαδή, να συμπεριλαμβάνουν το μέγιστο τμήμα της ευρύτερης περιοχής, η οποία παλαιότερα αποκαλούνταν ονομαζόταν «Ευρωπαϊκή Ρωσία». Οι απόπειρες των Σοβιετικών γεωγράφων να καθορίσουν τα «εσωτερικά σύνορα» του ευρωπαϊκού τμήματος της ΕΣΣΔ είχαν ως κύριο στόχο, την επέκταση των ορίων αυτών προς ανατολάς. Τη διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης, ακολούθησε η πλήρης ανεξαρτητοποίηση των μέχρι πρότινος Ομόσπονδων Σοσιαλιστικών Δημοκρατιών και η χειραφέτηση των Αυτόνομων Δημοκρατιών της Ρωσικής Ομοσπονδίας. Παράλληλα, νέοι παράγοντες πολιτικού χαρακτήρα ήρθαν να προστεθούν: Τα δυτικότερα κράτη της ΕΣΣΔ (κυρίως της Ουκρανίας, με αρκετό δισταγμό της Λευκορωσίας και με πολλές προσδοκίες της Γεωργίας και της Αρμενίας) προσπάθησαν να αποδείξουν τον «ευρωπαϊκό» χαρακτήρα της γεωγραφικής τους θέσης με στόχο τη διασύνδεσή τους με τους δυτικοευρωπαϊκούς εκείνους οργανισμούς που θα διευκολύνουν τη μελλοντική τους εισχώρηση στην Ευρωπαϊκή οικογένεια.¹

Τα προβλήματα, άρα, του προσδιορισμού της γεωγραφίας της Ευρώπης συσχετίζονται με τα κατά περιόδους αποδεκτά ιστορικά και πολιτικά τεκμήρια της «ευρωπαϊκότητας». Η διασύνδεση αυτή γίνεται αντιληπτή ιδιαίτερα, για άλλη μια φορά, στην περίπτωση των ανατολικοευρωπαϊκών χωρών με έμφαση στη Ρωσία. Οι αντιρρήσεις για την συσχέτιση των Ρώσων με τους Ευρωπαίους ήταν πιο έντονες από αυτές των σλαβοφοβικών και των ρωσοφοβικών. Αυτό συνέβαινε κυρίως σε περιόδους πολιτικών, οικονομικών και πολεμικών αντιπαραθέσεων ανάμεσα στα δυτικά κράτη (κυρίως της Μεγάλης Βρετανίας και των ΗΠΑ) με τη Ρωσία. Έντονους διαξιφισμούς ήγειρε το θέμα των ιστορικών «συνόρων» της Ευρώπης στη χερσόνησο του Αίμου στη νεότερη και σύγχρονη εποχή. Παρόλο που η ιστορία εξαρτάται πάντοτε από τον χώρο και το χρόνο, είναι αλήθεια ότι ακολουθεί το δικό της δρόμο–οριζόντια, κάθετα, διαγώνια ή και ελικοειδή – ο οποίος δεν περιορίζεται μονάχα από γεωγραφικές διαιρέσεις και υποδιαιρέσεις, αλλά και από ποικίλους παράγοντες που ευθύνονται στο ίδιο ποσοστό, αν όχι και περισσότερο, για τη διαμόρφωση του τελικού αποτελέσματος του ιστορικού γίνεσθαι. Θα πρέπει πάντα να διατηρείται στη μνήμη ότι ούτε ο ελληνικός κόσμος, αλλά ούτε και ο ρωμαϊκός ήταν αποκλειστικά ευρωπαϊκοί, είτε από γεωγραφική είτε από πολιτική άποψη· ήταν κυρίως μεσογειακά

¹ Χασιώτης Ι., 2010 *Αναζητώντας την ενότητα στην πολυμορφία*, Αθήνα, Επίκεντρο.

ιστορικά φαινόμενα, τα οποία αναπτύχθηκαν σε εκτεταμένες περιοχές τόσο της Δυτικής Ασίας όσο και της Νότιας Ευρώπης και της Βόρειας Αφρικής. Άλλωστε η ιστορία βρίθει παραδειγμάτων ανταγωνισμού των λαών της βόρειας και της δυτικής ευρωπαϊκής ηπείρου με τη νότια και ανατολική ή τη μεσογειακή Ευρώπη. Για αυτό το λόγο κάποιοι διαχωρίζουν ιστορικά την Ευρώπη σε δύο τμήματα: στο νότιο και αρχαιότερο και στο βόρειο και νεότερο. Το ίδιο θα μπορούσε να ειπωθεί ότι αφορά και σε άλλες ομάδες λαών που αποτέλεσαν και οι ίδιες μέρος της ευρωπαϊκής ιστορικής κληρονομιάς.²

Αλλά και η ίδια η επανομαζόμενη «Ευρωπαϊκή Ιδέα», παρά τις υπερβολικά αισιόδοξες απόψεις διάφορων «ευρωπαϊστών», δεν είναι βέβαιο ότι συνειδητοποιήθηκε πριν από τις αρχές του 18ου αιώνα: Δεν διακρίνεται με σαφήνεια ούτε στις απόψεις των αρχαίων Ελλήνων αλλά ούτε και στον ελληνιστικό και το στωικό κοσμοπολιτισμό, στην παγκοσμιότητα του χριστιανισμού και στην «Οικουμενικότητα» της ρωμαϊκής αυτοκρατορίας.³

Παρ' όλα αυτά, ο αρχαιοελληνικός κόσμος, ο χριστιανισμός και οι θεσμοί που καθιέρωσε σε έναν ευρύτατο χώρο η μακροχρόνια ρωμαϊκή κυριαρχία αποτέλεσαν βασικά συστατικά της λεγόμενης «ευρωπαϊκής κληρονομιάς» και μερικά από τα γενικότερα αποδεκτά στοιχεία που συνιστούσαν για αιώνες την ευρωπαϊκή «*forma mentis*». Αρκετά και σημαντικά εξάλλου από τα στοιχεία της κληρονομιάς αυτής, αφού πρώτα διατηρήθηκαν και ανανεώθηκαν στον βυζαντινό κόσμο, διοχετεύθηκαν και στη μεσαιωνική (πρώιμη, μέση και όψιμη) Δύση, όπου και πραγματοποιήθηκε στη συνέχεια η παραπέρα επεξεργασία τους. Από την επεξεργασία αυτήν προήλθε και η «*forma mentis*» και η μεταγενέστερη ανάπτυξη της ευρωπαϊκής «ταυτότητας». Συνεπώς, η ευρωπαϊκή «ταυτότητα» δεν είναι δυνατόν να ιχνηλατηθεί μόνο στις καθαυτό δυτικο-ευρωπαϊκές κοινωνίες και νοοτροπίες: οι αρχές της, αλλά και οι μετέπειτα φάσεις της ανάπτυξής της, είναι ιστορικά ακατανόητες, αν δεν ενταχθούν στο διαχρονικό πλαίσιο της συνολικής διαδικασίας που οδήγησε στην τελική τους διαμόρφωση. Η ίδια θεώρηση αφορά και τη δημιουργία της ευρωπαϊκής συνείδησης, τουλάχιστον σε σημαντικό τμήμα της νεότερης και σύγχρονης ευρωπαϊκής διάνοησης αλλά και της «ευρωπαϊκής ιδέας»: Αν αγνοηθεί η ιστορική αυτή πραγματικότητα, τότε οι προσπάθειες των οραματιστών της ευρωπαϊκής ενοποίησης και της υπό επεξεργασία ακόμα ευρωπαϊκής «ολοκλήρωσης» (integration) δεν θα χαρακτηρίζονται μόνο από πολιτική μονομέρεια, αλλά και από έλλειψη ιδεολογικής προοπτικής.⁴

² Χασιώτης Ι., 2010 *Αναζητώντας την ενότητα στην πολυμορφία*.

³ Barlett R., 1993 *The making of Europe: Conquest, Colonization and Cultural Change 950-1350*, Penguin Books, Harmondsworth.

⁴ Heikki M., 1998, *Europe as an idea and an identity*, Palgrave.

Οι ίδιες επισημάνσεις πάντως ισχύουν και για τις αντίστροφες τάσεις που χαρακτηρίζουν τη νεότερη ευρωπαϊκή ιστορία: Λόγοι ιστορικοί συντέλεσαν, ώστε να ξεκινήσουν από τις ίδιες ή από συγγενικές συνθήκες τόσο η δημιουργία της εθνικής συνείδησης όσο και η άρνηση – εν ονόματι των εθνικών δικαιωμάτων – της υπαγωγής των επιμέρους κυρίαρχων κρατών σε πολυεθνικές αυτοκρατορίες ή και σε ενοποιητικά πολυκρατικά σχήματα. Αλλά και η πρόχειρη ακόμα εξέταση της ιστορικής διαδρομής του διεθνισμού, του κοσμοπολιτισμού και των ειρηνιστικών κινήματων της νεότερης και σύγχρονης Ευρώπης υπογραμμίζει την απώτερη καταγωγή τους από ανάλογες προγενέστερες ιδεολογίες, που αναφέρθηκαν και λίγο πιο πάνω, δηλαδή από τον στωικό και ελληνιστικό κοσμοπολιτισμό και από τον ρωμαϊκό και χριστιανικό οικουμενισμό.⁵

Σύμφωνα με το άρθρο 49⁶, της Συνθήκης της Ευρωπαϊκής Ένωσης κάθε ευρωπαϊκό κράτος, μπορεί, τηρουμένων ορισμένων προϋποθέσεων, να ζητήσει να γίνει μέλος της Ένωσης. Ο προσδιορισμός του περιεχομένου των αναγκαίων αυτών των προϋποθέσεων χαρακτηρίζεται από σαφήνεια, δεν συμβαίνει όμως το ίδιο αναφορικά με τον όρο «ευρωπαϊκό κράτος». Ο όρος «ευρωπαϊκό κράτος», εκφράζει μία βασική ιδιότητα που πρέπει να διαθέτει το υποψήφιο κράτος και επιπλέον αποτελεί νομικό όρο, με αποτέλεσμα να είναι απαραίτητος ο σαφής προσδιορισμός του.⁷ Τίθεται λοιπόν το ερώτημα, με ποιον τρόπο προσδιορίζεται η «ευρωπαϊκότητα» ενός υποψήφιου κράτους. Προέχει η γεωγραφική του διάσταση, ή, μμήπως, προκρίνεται η ιστορική, η πολιτιστική, η θρησκευτική κ.λ.π. διάσταση του όρου. Ποια Ευρώπη θεωρεί ως παραδεδεγμένη ο κοινοτικός νομοθέτης, επί της οποίας θέλησε να οικοδομήσει την Ευρωπαϊκή Ένωση και ποιο είναι τελικά το κριτήριο διαμόρφωσης της ενιαίας Ευρώπης;

Αναφορικά με τη γεωγραφική διάσταση της Ευρώπης, η πλειοψηφία των συγγραφέων, φαίνεται να αποδέχεται την άποψη, ότι η Ευρώπη δεν νοείται απλά στη γεωγραφική της διάσταση (η οποία μάλιστα δεν είναι τόσο εύκολο να ορισθεί με ακρίβεια) και ότι δεν μπορεί αυτή να προσδιορισθεί ικανοποιητικά, χωρίς την συνεκτίμηση και άλλων προσδιοριστικών παραγόντων. Εν τούτοις, ο γεωγραφικός

⁵ Χασιώτης Ι., 1999 *Αποζητώντας την ενότητα στην πολυμορφία: Οι απαρχές της ευρωπαϊκής ενότητας από το τέλος του Μεσαίωνα ως τη Γαλλική Επανάσταση*, Παρατηρητής, Θεσσαλονίκη.

⁶ Κάθε ευρωπαϊκό κράτος το οποίο σέβεται τις αρχές που καθορίζονται στο άρθρο 6 παράγραφος 1 μπορεί να ζητήσει να γίνει μέλος της Ένωσης. Απευθύνει την αίτησή του στο Συμβούλιο, το οποίο αποφασίζει ομόφωνα, αφού ζητήσει τη γνώμη της Επιτροπής και μετά από σύμφωνη γνώμη του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, το οποίο αποφασίζει με την απόλυτη πλειοψηφία των μελών από τα οποία απαρτίζεται. Οι όροι της προσχωρήσεως και οι λόγω αυτής αναγκαίες προσαρμογές των συνθηκών που θεμελιώνουν την Ένωση, αποτελούν αντικείμενο συμφωνίας μεταξύ των κρατών μελών και του αιτούντος κράτους. Η συμφωνία αυτή υπόκειται σε επικύρωση εκ μέρους όλων των συμβαλλόμενων κρατών, κατά τους αντίστοιχους συνταγματικούς κανόνες.

⁷ Τσάτσος Δ., *Ευρωπαϊκή Συμπολιτεία*.

προσδιορισμός της Ευρώπης, αποτελεί τη βασική προϋπόθεση για τον ακριβή ορισμό της. Η γεωγραφική διάσταση δεν αποτελεί έναν από τους όρους, αλλά το βασικό όρο, που θα προσδιορίσει τα έσχατα όρια της ευρωπαϊκής ηπείρου, πέραν των οποίων δεν νοείται Ευρώπη. Ο γεωγραφικός χώρος, αποτελεί το λογικό προαπαιτούμενο για να αναπτυχθεί επ' αυτού οποιαδήποτε πολιτιστική ή άλλη πνευματική δημιουργία και δεν μπορεί για τον λόγο αυτόν, να τεθεί σε ίση μοίρα, με ιστορικά, πολιτιστικά ή άλλα κριτήρια. Άλλωστε, όλοι αποδέχονται ότι χώρες, όπως το Ισραήλ ή το Μαρόκο, δεν μπορούν σε καμιά περίπτωση να θεωρηθούν ευρωπαϊκές, έστω και αν άλλοι παράγοντες συνηγορούσαν για την ευρωπαϊκότητα των χωρών αυτών. Το γεωγραφικό, όμως, κριτήριο, δεν δίνει απαντήσεις για τις χώρες εκείνες, που βρίσκονται στα όρια της ευρωπαϊκής και ασιατικής ηπείρου, πολύ περισσότερο, που τα όρια μεταξύ Ευρώπης και Ασίας, δεν μπορούν να προσδιορισθούν με απόλυτη ακρίβεια. Συνεπώς, το γεωγραφικό κριτήριο παρουσιάζει ατέλειες, οπότε, επιβάλλεται η αναζήτηση και άλλων κριτηρίων, τα οποία να συνθέτουν την έννοια του ευρωπαϊκού χώρου.⁸

Στη σύγχρονη εποχή, ο ευρωπαϊκός πολιτισμός συμπυκνώνεται σε έναν κοινό συνταγματικό πολιτισμό, που στηρίζεται κυρίως στο δημοκρατικό σύστημα, το κράτος δικαίου, την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και στην αναγνώριση της αξίας της ανθρώπινης ζωής, αρχές που συνοψίζονται στο άρθρο 3 παρ. 1 της Συνθ. Ε.Ε.. Στον ευρωπαϊκό χώρο γεννήθηκε η φιλοσοφία, η τέχνη, η επιστήμη, αλλά και πανανθρώπινα ιδεώδη, όπως η ελευθερία, η ισότητα, η αλληλεγγύη κλπ, ενώ, επίσης, η καλλιέργεια και η διάδοση των αρχών αυτών, τόσο μέσα από τα κινήματα της αναγέννησης και του διαφωτισμού, όσο και μέσα από τις πνευματικές κατακτήσεις της εποχής μας, αποτελούν κατάκτηση του ευρωπαϊκού πνεύματος. Αυτό είχε σαν αποτέλεσμα, τη δημιουργία μιας Ευρώπης που πέρα από τη γεωγραφική της ενότητα, απετέλεσε επίσης μία πολιτιστική ενότητα, μία πολιτιστική έννοια. Η συγκεκριμένη πολιτιστική δημιουργία συνδέεται στενά με τον ευρωπαϊκό γεωγραφικό χώρο, με συνέπεια, χώρες που δεν βίωσαν τη συγκεκριμένη πολιτισμική δραστηριότητα και βρίσκονται στα αμφισβητούμενα όρια Ευρώπης και Ασίας, να μην μπορούν να χαρακτηρισθούν ως ευρωπαϊκές.⁹

Η κυριαρχία του χριστιανισμού αποτελεί μία από τις βασικές συνιστώσες του ευρωπαϊκού πολιτισμού, δεν μπορεί όμως να αποτελέσει κριτήριο ως προς την ευρωπαϊκότητα ενός κράτους, κατά την έννοια του άρθρου 49 Συνθ. Ε.Ε.. Πρώτον, διότι υπάρχουν κράτη αναμφίβολα ευρωπαϊκά, όπως για παράδειγμα η Αλβανία, όπου το ισλαμικό στοιχείο πλειοψηφεί. Δεύτερον και σημαντικότερο, διότι οι ίδιες οι

⁸ Τσάτσος Δ., *Ευρωπαϊκή Συμπολιτεία*.

⁹ Κουκιάδη Ι., (2001), Η υιοθέτηση από την Ε.Ε. του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων και η ενίσχυση της ιθαγένειας, Ελληνική Επιθεώρηση Ευρωπαϊκού Δικαίου, τόμος 21, Σεπτέμβριος.

αρχές που αποτελούν το θεμέλιο της ευρωπαϊκής ενοποίησης, όπως η αρχή της ελευθερίας και η ειδικότερη έκφασή της ως θρησκευτική ελευθερία, αποκλείουν τη θρησκευτική διάσταση ως κριτήριο της ευρωπαϊκότητας ενός κράτους. Η θρησκευτική ελευθερία, αποτελεί ένα από τα πρωτίστως προστατευόμενα δικαιώματα στο πλαίσιο της Ε.Ε., ενώ με πάγια νομολογία, η αρχή της θρησκευτικής ελευθερίας γίνεται δεκτή και από το δικαστήριο των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων. Επιπλέον, και αυτά τα Συντάγματα των κρατών μελών μπορεί στην πλειοψηφία τους να αναγορεύουν τη χριστιανική θρησκεία ως την επικρατούσα, διασφαλίζουν, όμως, παράλληλα τη θρησκευτική ελευθερία, ως προστατευόμενο δικαίωμα κάθε προσώπου που ζει στην επικράτειά τους. Συνεπώς, θα αποτελούσε τουλάχιστον αντίφαση, η αναγωγή του θρησκευτικού κριτηρίου ως στοιχείου της ευρωπαϊκότητας κατά την έννοια του άρθρου 49 της Συνθ. Ε.Ε..

Η απόκτηση ευρωπαϊκής αυτογνωσίας, της πεποίθησης, δηλαδή, ότι ένα κράτος αποτελεί μέρος της Ευρώπης, εξαρτάται εκτός των άλλων και από ιστορικές παραμέτρους. Κρίσιμο για την ανάδειξη του ιστορικού κριτηρίου ως στοιχείου ευρωπαϊκότητας είναι ο εντοπισμός των ιστορικών γεγονότων, που αποδεικνύουν την ύπαρξη μιας κοινής ευρωπαϊκής ιστορίας, μέσα στην οποία εντάσσονται τα επιμέρους ιστορικά γεγονότα των ευρωπαϊκών κρατών. Το βασικό μειονέκτημα του κριτηρίου αυτού, βρίσκεται στο γεγονός ότι, οι ιστορικές διεργασίες, είναι από την φύση τους ιδιαίτερα σύνθετες και ποικίλες, τόσο από πλευράς γενεσιουργών λόγων, όσο και από πλευράς αποτελεσμάτων, με συνέπεια να μη μπορούν εύκολα να περιχαρακωθούν σε ορισμένο χώρο. Έτσι υπάρχουν πολεμικές συγκρούσεις μεταξύ ορισμένων ευρωπαϊκών λαών, που άφησαν τελείως αμέτοχους τους υπόλοιπους λαούς της Ευρώπης και αντίθετα έχουν γίνει πόλεμοι μεταξύ ευρωπαίων και μη ευρωπαίων, όπως, για παράδειγμα οι πόλεμοι μεταξύ των ευρωπαίων και της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Συνεπώς, ο προσδιορισμός μας ενιαίας ευρωπαϊκής ιστορίας, ούτε εύκολος, ούτε ευδιάκριτος, ούτε αδιάβλητος από αμφισβητήσεις είναι, με συνέπεια το ιστορικό κριτήριο να μην μπορεί να επιτελέσει κύριο ρόλο ως κριτήριο ευρωπαϊκότητας, αλλά να απαιτείται η εκτίμηση του σε συνδυασμό με τα λοιπά κριτήρια.¹⁰

Έχει υποστηριχθεί η άποψη, ότι ένα από τα κριτήρια για τα όρια της Ευρώπης, θα μπορούσε να είναι η ευρωπαϊκή αυτοσυνειδησία κάθε υποψήφιας χώρας. Αν, δηλαδή, ο λαός της χώρας αισθάνεται ότι είναι ευρωπαϊκός, αν η συλλογική του ταυτότητα είναι ευρωπαϊκή, τότε η χώρα αυτή δεν αποκλείεται εξ' ορισμού από το ευρωπαϊκό πεδίο. Η ευρωπαϊκή συνείδηση του λαού μιας υποψήφιας χώρας, αποτελεί ασφαλώς αναγκαία προϋπόθεση για την ένταξη της

¹⁰ http://europa.eu/abc/12lessons/lesson_7/index_el.htm.

χώρας αυτής στην Ε.Ε.. Όμως, όσο σημαντική και αν είναι αυτή η προϋπόθεση, δεν μπορεί να αποτελέσει αυτοτελές κριτήριο στα πλαίσια του άρθρου 49 της Συνθ. Ε.Ε.. Τούτο διότι, η ευρωπαϊκή αυτοσυνειδησία αποτελεί πράγματι ένα κρίσιμο μέγεθος, που αφορά πρωτίστως το υποψήφιο κράτος. Η τελική, όμως, κρίση για την ευρωπαϊκότητα του υποψήφιου κράτους, θα γίνει όχι με βάση τον αυτοχαρακτηρισμό του, αλλά με αντικειμενικά κριτήρια που συνθέτουν την έννοια της ευρωπαϊκότητας. Αν συνέβαινε το αντίθετο, τότε, ακόμη και κράτη καταφανώς μη ευρωπαϊκά, θα μπορούσαν να διεκδικήσουν την ένταξή τους στην Ε.Ε., ασπασζόμενα τα ευρωπαϊκά πρότυπα.¹¹

Το ζήτημα του προσδιορισμού των ορίων διεύρυνσης της Ε.Ε.. δεν είναι απλό, καθώς σχετίζεται άμεσα με την προοπτική την οποία αναγνωρίζει κανείς στην ευρωπαϊκή ολοκλήρωση και επιπλέον συναρτάται από έντονα πολιτικά, οικονομικά και εθνικά συμφέροντα. Οι οπαδοί της ομοσπονδιακής λογικής τάσσονται υπέρ ενός συγκεκριμένου προσδιορισμού των ορίων της Ε.Ε.. Αντίθετα, οι οπαδοί της συνομοσπονδιακής λογικής και της απλής διακρατικής συνεργασίας, προτείνουν μία ευρύτατη γεωγραφική διαστολή. Το ζήτημα συνδέεται επίσης άμεσα, με τα ποικίλα εθνικά συμφέροντα και τις επιμέρους διμερείς σχέσεις που διατηρούν τα κράτη μέλη, με χώρες που βρίσκονται στις παραφές των ορίων της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Για την Ελλάδα, για παράδειγμα, αναφορικά με την ένταξη της Τουρκίας, σημασία έχει το αν ο ευρωπαϊκός προσανατολισμός της χώρας αυτής μπορεί να συνεισφέρει στην επίλυση των διμερών προβλημάτων. Για τη Γαλλία, κρίσιμο ζήτημα των ορίων διεύρυνσης είναι οι διμερείς σχέσεις της με τον αραβικό κόσμο και με τις χώρες που βρίσκονται στη Βόρεια Αφρική. Η οριστικοποίηση του επιτρεπόμενου γεωγραφικού εύρους της Ένωσης, επιβάλλεται τόσο από θεσμικούς λόγους, όσο και από λόγους πολιτικής πρακτικής. Αποτελεί σε μεγάλο βαθμό ανακολουθία, να καταβάλλεται προσπάθεια για την εισαγωγή ενός Συντάγματος ή έστω μίας συνταγματικής συνθήκης της Ε.Ε., χωρίς τον παράλληλο προσδιορισμό συνόρων. Επιπλέον, οι εξελίξεις και κυρίως η αναγνώριση της τουρκικής υποψηφιότητας, δείχνουν ότι σύντομα θα τεθεί το ζήτημα της ευρωπαϊκής ταυτότητας και επομένως της δυνατότητας ένταξης και για άλλες χώρες που βρίσκονται στην περιφέρεια της Ευρώπης, όπως, για παράδειγμα της Ουκρανίας. Όμως, υπάρχει και ένας σημαντικότερος λόγος επείγουσας πολιτικής αντιμετώπισης. Όσο η Ευρωπαϊκή Ένωση δεν οριστικοποιεί τη θέση της ως προς τα έσχατα όρια διεύρυνσής της, δεν θα είναι σε θέση να χαράξει μία συγκεκριμένη πολιτική ειδικών σχέσεων, με τις χώρες που βρίσκονται στην περιφέρειά της. Τούτο διότι, όσο η Ε.Ε.. τηρεί επαμφοτερίζουσα

¹¹ Τσάτσος Δ., *Ευρωπαϊκή Συμπολιτεία*.

στάση, οι συγκεκριμένες χώρες είναι φυσικό να καλλιεργούν πολιτικές μελλοντικής ένταξης και να αρνούνται μιας άλλης μορφής εταιρική σχέση.¹²

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΙΡΑΙΩΣ

¹² Demossier M., (2007) *European Puzzle: The Political Structuring of Cultural Identities at a Time of Transition*, London: Berghahn.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ι

1. Διεύρυνση της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Η Ευρωπαϊκή Ένωση βρίσκεται σε συνεχή πορεία διεύρυνσης, από τη στιγμή δημιουργίας της, τη δεκαετία του 1950. Σήμερα αριθμεί 27 κράτη μέλη (σύντομα 28) ενώ κατά τη στιγμή της ίδρυσής της, το 1957, αριθμούσε 6. Η διεύρυνση της Ε.Ε. αποτελεί εξέχον θεσμό ολοκλήρωσης. Παρόλα αυτά, ήταν η πέμπτη διεύρυνση, η οποία συνετελέστη το 2004 και το 2007 αντίστοιχα, η οποία με την υποδοχή δώδεκα νέων κρατών μελών αναπροσδιόρισε το ύψος της πολιτικής διεύρυνσης. Η πολιτική διεύρυνσης, απευθύνεται τις υποψήφιες χώρες για ένταξη στους κόλπους της Ε.Ε. και τις υποψήφιες για ένταξη από τη περιοχή των Δυτικών Βαλκανίων. Οι πρώτες υπάγονται σε μία διαδικασία διεύρυνσης ενώ οι δεύτερες σε μία διαδικασία σύνδεσης και σταθεροποίησης. Το πλαίσιο της διεύρυνσης καθορίζεται από το άρθρο 49 της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση, και τα κριτήρια της Κοπεγχάγης. Με τη διαδικασία διεύρυνσης οι υποψήφιες χώρες προετοιμάζονται να εκπληρώσουν τις υποχρεώσεις τους ως κράτη μέλη κατά την έναρξη της ένταξής τους, ενώ η διαδικασία σύνδεσης και σταθεροποίησης έχει ως στόχο τη κατά βήματα προσέγγιση των υποψηφίων χωρών με την Ευρωπαϊκή Ένωση. Οι διεργασίες αυτές υπόκεινται σε αυστηρές προϋποθέσεις και δίδεται η απαραίτητη προσοχή στα θέλω και στις ικανότητες κάθε χώρας εντός του πλαισίου των διμερών και χρηματοδοτικών μέσων που θεσμοθετήθηκαν για αυτό το λόγο.¹³

Τον Ιούνιο του 1993, στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Κοπεγχάγης, πάρθηκε η απόφαση ότι οι συνδεδεμένες χώρες της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης που αιτώντουσαν να γίνουν μέλη της Ε.Ε. θα γίνονταν με τη προϋπόθεση ότι θα πληρούσαν ορισμένα κριτήρια που τέθηκαν και αυτό τη στιγμή που μια συνδεδεμένη χώρα θα ήταν ικανή να αναλάβει τις υποχρεώσεις του μέλους, δηλαδή εφόσον ικανοποιούσε τις απαιτούμενες οικονομικές και πολιτικές προϋποθέσεις. Τα εν λόγω κριτήρια αφορούσαν:

α) στην επίτευξη σταθερότητας των θεσμών που εγγυώνται τη δημοκρατία, το κράτος δικαίου, τα ανθρώπινα δικαιώματα, το σεβασμό και την προστασία των δικαιωμάτων των μειονοτήτων

¹³ Ευθυμιάδης, Ε. (2002), *Η διεύρυνση της Ε.Ε.. Η πολιτική διάσταση*, Σ.Ε.Υ.Υ.Ο, Αθήνα.

β) στην ύπαρξη λειτουργούσας οικονομίας της αγοράς καθώς και στην ικανότητα αντιμετώπισης των πιέσεων του ανταγωνισμού και των δυνάμεων της αγοράς εντός της Ένωσης και,

γ) στην ικανότητα ανάληψης των υποχρεώσεων που απορρέουν από τη ιδιότητα μέλους, μεταξύ άλλων την αποδοχή των στόχων της πολιτικής, οικονομικής και νομισματικής ένωσης.¹⁴

Στις 31 Μαρτίου 1998 ξεκίνησαν οι ενταξιακές διαπραγματεύσεις με έξι χώρες: την Κύπρο, την Τσεχική Δημοκρατία, την Εσθονία, την Ουγγαρία, την Πολωνία και τη Σλοβενία. Εντούτοις, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο που συνήλθε στο Ελσίνκι τον Δεκέμβριο του 1999 αναδιαμόρφωσε τη στρατηγική των διαπραγματεύσεων περνώντας από το μοντέλο συγκρότησης δύο ομάδων, στην 'προσέγγιση Regatta'¹⁵ στοιχείο το οποίο το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο ήθελε να τεθεί σε εφαρμογή από το 1998 προκειμένου κάθε υποψήφια προς ένταξη κράτος να δύναται να αξιολογηθεί με αξιοκρατικά κριτήρια, ανάλογα με τα επιτεύγματά της.¹⁶ Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο ήταν της θέσης ότι για κοινωνικό-οικονομικούς και πολιτικούς λόγους στην πράξη θα ήταν ανέφικτο να χωρισθεί η ένταξη των υποψηφίων χωρών σε διαφορετικούς χρόνους ή μεμονωμένες προσχωρήσεις (το μοντέλο Regatta) λόγω του ότι ένα μοντέλο αυτού του είδους θα δημιουργούσε εντάσεις και αντιζηλίες μεταξύ των κρατών μελών του Visegrad¹⁷ ή θα έβλαπτε την ομόνοια των κρατών της Βαλτικής.¹⁸ Πάρθηκε λοιπόν η απόφαση να εκκινήσουν ενταξιακές διαπραγματεύσεις με έξι ακόμα χώρες: τη Βουλγαρία, τη Λετονία, τη Λιθουανία, τη Μάλτα, τη Ρουμανία και τη Σλοβακική Δημοκρατία. Οι εν λόγω διαπραγματεύσεις είχαν ως αφετηρία τη 15^η

¹⁴ Ευρωπαϊκό Συμβούλιο (1993), Συμπεράσματα της Προεδρίας της Κοπεγχάγης 21-22 Ιουνίου 1993, SN 180/1/93/REV 1.

¹⁵ το Ευρ. Συμβούλιο που συνήλθε στο Ελσίνκι τον Δεκέμβριο 1999 άλλαξε τη στρατηγική των διαπραγματεύσεων περνώντας από το μοντέλο συγκρότησης δύο ομάδων, στην 'προσέγγιση Regatta' στοιχείο το οποίο το Ευρ. Κοινοβούλιο ζητούσε από το 1998 έτσι ώστε κάθε υποψήφια χώρα να μπορεί να αξιολογηθεί αξιοκρατικά, ανάλογα δηλ. με τα επιτεύγματά της. Το Ευρ. Κοινοβούλιο είχε υποστηρίξει ότι για κοινωνικό-οικονομικούς και πολιτικούς λόγους στην πραγματικότητα θα είναι δύσκολο να χωρισθεί η προσχώρηση των υποψηφίων χωρών σε διαφορετικά 'κύματα' ή μεμονωμένες προσχωρήσεις (το μοντέλο Regatta), Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο – Επιτροπή Προϋπολογισμών 15 Απριλίου 2002, Σχέδιο Έκθεσης σχετικά με τις δημοσιονομικές επιπτώσεις της διεύρυνσης της Ε.Ε. Εισηγητής: Reimer Böge

¹⁶ Ευρωπαϊκό Συμβούλιο (1999), Συμπεράσματα της Προεδρίας του Ελσίνκι 10 και 11 Δεκεμβρίου 1999, http://europa.eu.int/council/off/conclu/dec99/dec99_el.htm.

¹⁷ Ομάδα χωρών με πολιτική και περιφερειακή συνεργασία που συγκροτήθηκε το 1991 από τη Δημοκρατία της Τσεχοσλοβακίας, τη Δημοκρατία της Πολωνίας και τη Δημοκρατία της Ουγγαρίας. Μετά τη διάσπαση της Τσεχοσλοβακίας το 1993 περιλαμβάνει τέσσερις χώρες, δεδομένου ότι τόσο η Τσεχική Δημοκρατία όσο και η Σλοβακική Δημοκρατία, που προέκυψαν από αυτή, αποτελούν μέλη της.

¹⁸ Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο (2001), Έγγραφο εργασίας σχετικά με τις χρηματοοικονομικές επιπτώσεις της διεύρυνσης της Ε.Ε., (Επιτροπή Προϋπολογισμών) 11 Απριλίου 2001, PE 300.045.

Φεβρουαρίου 2000. Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο επιβεβαίωσε επίσης ότι «η Τουρκία είναι υποψήφιο κράτος που προορίζεται να προσχωρήσει στην Ένωση με βάση τα ίδια κριτήρια τα οποία ισχύουν για τα λοιπά υποψήφια κράτη», ενώ το Μάρτιο 2001 η Ε.Ε. σύναψε εταιρική σχέση για την προσχώρηση με την Τουρκία, όπως είχε πράξει και με τις υπόλοιπες υποψήφιες χώρες στο παρελθόν.¹⁹

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, από την αφετηρία των συνομιλιών το 1998, επέβλεπε και αξιολογούσε με μεγάλη προσοχή την πρόοδο των υποψήφιων χωρών στα θέματα υιοθέτησης και υλοποίησης του κοινοτικού κεκτημένου. Οι βασικές αρχές που τέθηκαν κατά τη διάρκεια των συνομιλιών περιλαμβάνουν τα εξής:

α) αρχή της διαφοροποίησης (που στηρίζεται στην «πρόοδο σύμφωνα με τις ατομικές επιδόσεις»): το άνοιγμα των κεφαλαίων αποφασίζεται με βάση τις ατομικές επιδόσεις.

β) αρχή του catch-up: δεν υπάρχουν ομαδοποιήσεις αλλά οι ατομικές επιδόσεις μπορεί να οδηγήσουν στην αλλαγή της σειράς επιτυχίας.

γ) αρχή του set-aside: δύσκολα θέματα από τα διαπραγματευτικά κεφάλαια μπορούν να εξετασθούν μόνο στο τέλος των διαπραγματεύσεων.²⁰ Ο «οδικός χάρτης» που τέθηκε στη Νίκαια το Δεκέμβριο 2000 προέβλεπε ότι όλα τα κεφάλαια θα έπρεπε να παγώσουν προσωρινά πριν από τον Ιούνιο 2002, θέση που διατηρήθηκε και στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Γκέτεμποργκ.²¹ Τον Δεκέμβριο του 2002, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Κοπεγχάγης αποφάνθηκε ότι από τις δεκατρείς υποψήφιες χώρες, οι δέκα (Κύπρος, Εσθονία, Ουγγαρία, Πολωνία, Τσεχική Δημοκρατία, Σλοβενία, Λεττονία, Λιθουανία, Μάλτα, Σλοβακία) πληρούσαν τις προϋποθέσεις για να ενταχθούν στην Ε.Ε.. Συνεπώς, υπέγραψαν τη Συνθήκη προσχώρησής στις 16 Απριλίου 2003 στην Αθήνα και έγιναν επισήμως μέλη της Ε.Ε. την 1η Μαΐου 2004, μετά από τις διαδικασίες κύρωσης. Η ένταξη της Βουλγαρίας και Ρουμανίας βάσει του έγγραφου της Επιτροπής απαιτούσε επιπρόσθετες προσπάθειες εκ μέρους των χωρών αυτών που μπορούσαν να τελεσφορήσουν μόνο μετά το έτος 2002.²²

¹⁹ Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2001α), Η Ευρ. Ένωση σε συνεχή πορεία διεύρυνσης, Υπηρ. Επισ. Εκδόσεων των Ε.Κ.

²⁰ Ευθυμιάδης, Ε. (2002), *Η διεύρυνση της Ε.Ε.*

²¹ Ευρωπαϊκό Συμβούλιο (2000), Συμπεράσματα της Προεδρίας της Νίκαιας, 7,8 και 9 Δεκεμβρίου 2000, Press Release: Brussels (08-12-2000)-Nr. 400/1/00 και Ευρωπαϊκό Συμβούλιο (2001α) Συμπεράσματα της Προεδρίας του Γκέτεμποργκ, 15 και 16 Ιουνίου 2001, SN 200/1/01 REV 1.

²² Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2001β) Για την επιτυχία της διεύρυνσης. Έγγραφο στρατηγικής και έκθεση της Ευρ. Επιτροπής για την πρόοδο που σημείωσε κάθε υποψήφια χώρα στην πορεία της προς την προσχώρηση, COM (2001) αριθ. 700, Βρυξέλλες.

Προκειμένου να καταστούν τμήμα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, οι δέκα υποψήφιος προς ένταξη χώρες έπρεπε σε πρώτη φάση να αναγνωριστούν ως ευρωπαϊκά κράτη (άρθρο 49 της συνθήκης για την Ε.Ε.) και έπειτα να κάνουν κτήμα τους τις αρχές της ελευθερίας, της δημοκρατίας, του σεβασμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και των θεμελιωδών ελευθεριών καθώς και του κράτους δικαίου (άρθρο 6 της συνθήκης για την Ε.Ε.). Οι ως άνω χώρες έπρεπε παράλληλα να ανταποκριθούν στις οικονομικές και πολιτικές προϋποθέσεις οι οποίες είναι γνωστές ως «κριτήρια της Κοπεγχάγης» σύμφωνα με τις οποίες κάθε υποψήφια χώρα οφείλει να έχει σταθερό δημοκρατικό πολίτευμα, με σεβασμό στα ανθρώπινα δικαιώματα, στο κράτος δικαίου και στη προστασία των μειονοτήτων· να διαθέτει λειτουργούσα οικονομία της αγοράς· να υιοθετεί τους κοινούς κανόνες, τις πολιτικές και τα πρότυπα που συνιστούν τη νομοθεσία της Ε.Ε..²³

Η επέκταση και διεύρυνση της Ε.Ε. είναι απόρροια της επιθυμίας εγκαθίδρυσης της ειρήνης, της σταθερότητας και της οικονομικής ευημερίας σε μια ενωμένη Ευρώπη. Η επιθυμία αυτή συνάδει, ωστόσο, με έναν υπολογισμό κόστους καθώς και πλεονεκτημάτων που θα πρέπει να έχει μετρήσιμα αποτελέσματα. Μία Ευρώπη ενοποιημένη, αποσκοπεί στο να εξασφαλίσει την ειρήνη και την πολιτική σταθερότητα στην ευρωπαϊκή ήπειρο, την αυξημένη οικονομική και πολιτική ευημερία των Ευρωπαίων πολιτών, χάρη στην επέκταση του ευρωπαϊκού κοινωνικοοικονομικού μοντέλου και της ευρωζώνης, με σεβασμό του περιβάλλοντος, την πρόοδο της δημοκρατίας, μέσω του σεβασμού του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, που αρθρώνεται γύρω από τις αρχές της αξιοπρέπειας, της ισότητας, της αλληλεγγύης και της δικαιοσύνης, την ενίσχυση του διεθνούς ρόλου της Ευρώπης, κυρίως στο εμπόριο και τον πολιτιστικό εμπλουτισμό.

24

Ποιος είναι ο αντίκτυπος όμως της διεύρυνσης στην ίδια την Ευρωπαϊκή Ένωση; Η Ευρωπαϊκή Ένωση θεμελιώνεται σε ένα σύνολο κοινών αξιών και αρχών και στην προϋπόθεση ότι κάθε ευρωπαϊκό κράτος που τις σέβεται μπορεί να υποβάλει αίτηση να γίνει μέλος. Επομένως, η διεύρυνση είναι μια πρωταρχική δύναμη μεταμόρφωσης, η οποία εμπνέει δημοκρατικές αλλαγές και οικονομική απελευθέρωση σε όσες χώρες επιθυμούν να ενταχθούν. Αποτελεί κύριο μέλημα της Ε.Ε.. να διευρύνει την ζώνη της ειρήνης, της σταθερότητας και της ευημερίας στην Ευρωπαϊκή ήπειρο. Η έλξη της Ε.Ε.. διαδραμάτισε πρωταρχικό ρόλο στην ειρηνική, δημοκρατική μεταμόρφωση της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης και παραμένει η

²³ Ως άνω.

²⁴ Λαζαρίδης, Γ. Ν. (2003), Η χρηματοδότηση των πολιτικών της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Οικονομικός Ταχυδρόμος, φ. 11(2549):53-55.

κινητήρια δύναμη για τις μεταρρυθμίσεις στα Δυτικά Βαλκάνια και στην Τουρκία²⁵. Όσον αφορά στην Ελλάδα, θεωρείται ότι εξάγεται η σταθερότητα στην Ευρωπαϊκή γειτονιά αντί να εισάγεται η αστάθεια από αυτές τις χώρες. Όλοι οι Ευρωπαίοι ωφελούνται από την αυξημένη σταθερότητα και την ειρηνική ανάπτυξη στην οποία έχουν συνεισφέρει οι διαδοχικές διευρύνσεις της Ε.Ε. με την πάροδο των χρόνων. Η ένταξη στην Ε.Ε. είναι μια επιλογή ελεύθερων και δημοκρατικών κρατών που αποφάσισαν να μοιραστούν την ευρωπαϊκή ταυτότητα και να θέσουν την κυριαρχία τους εκουσίως υπό την Ε.Ε.²⁶

Όσον αφορά στον οικονομικό αντίκτυπο της διεύρυνσης, Η διεύρυνση έχει ωφελήσει τόσο τα νέα όσο και τα παλιά μέλη, και την Ε.Ε. στο σύνολό της. Το εμπόριο μεταξύ των παλαιών και των νέων κρατών μελών έχει σχεδόν τριπλασιαστεί μέσα σε λιγότερο από 10 χρόνια (από 175 δισεκατομμύρια € το 1999 έφτασε τα 500 δισεκατομμύρια € περίπου το 2007). Ακόμα πιο ενδεικτικός είναι ο πενταπλασιασμός του εμπορίου μεταξύ των ίδιων των νέων κρατών μελών που από λιγότερο από 15 δισεκατομμύρια € πέρασε στα 77 δισεκατομμύρια € μέσα στο ίδιο διάστημα. Η ανάπτυξη του εμπορίου ήταν ένας βασικός παράγοντας που συνέβαλε στη σημαντική ετήσια αύξηση της απασχόλησης κατά 1,5% στα νέα κράτη μέλη στο διάστημα από την προσχώρησή τους το 2004 έως το ξέσπασμα της χρηματοοικονομικής κρίσης.²⁷

Οι φορείς χάραξης πολιτικής (policy makers) της Ευρωπαϊκής Ένωσης διατείνονται ότι όλοι οι Ευρωπαίοι ωφελούνται από την αυξημένη σταθερότητα και την ειρηνική ανάπτυξη στην οποία έχουν συνεισφέρει οι διαδοχικές διευρύνσεις της Ε.Ε. με την πάροδο των χρόνων. Όμως δεν είναι μόνο αυτό. Η ένταξη στην εσωτερική αγορά περισσότερων από 100 εκατομμύρια καταναλωτών με αυξανόμενη αγοραστική δύναμη έχει αυξήσει τη ζήτηση για τα προϊόντα εταιρειών από τα παλιά κράτη μέλη, γεγονός που έχει συμβάλει στη διατήρηση και στη δημιουργία θέσεων εργασίας εντός συνόρων. Όπως κάθε μηχανήμα που πωλείται από μια γερμανική εταιρεία στην Πολωνία ωφελεί τους Γερμανούς πολίτες, έτσι και κάθε συναλλαγή που διεξάγεται από μια τράπεζα της Ολλανδίας στα νέα κράτη μέλη ωφελεί την Ολλανδική οικονομία συνολικά. Η υιοθέτηση των προτύπων της Ε.Ε. για το περιβάλλον και την υγεία από τα νέα κράτη μέλη έχει ωφελήσει τους πολίτες εξίσου στα παλιά και στα νέα κράτη μέλη. Η ασφάλεια τροφίμων και η υγεία των ζώων ήταν πρωταρχικά

²⁵ Soft Power: The Means to Success in World Politics, Joseph S. Nye Jr., United States 2004, σελ. 77-78

²⁶ «Τι πρέπει να γνωρίζουμε για τη διεύρυνση της Ε.Ε.», Ευρωπαϊκή Επιτροπή, – Γενική Διεύθυνση Διεύρυνση, Διοικητική μονάδα Α2: Πληροφόρηση και επικοινωνία, http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/publication/screen_mythfacts_a5_el.pdf.

²⁷ Diez Th., Albert Math., Stetter St., 2008, *The European Union and Border Conflicts: The Power of Integration and Association*, Cambridge University Press.

μελήματα στις πρόσφατες διαπραγματεύσεις ένταξης. Η Ε.Ε. έλαβε αυστηρά μέτρα για να ωθήσει τα νέα μέλη να ανταποκριθούν στα πρότυπα της Ε.Ε.. Τα εργοστάσια επεξεργασίας τροφίμων, οι γαλακτοκομικές μονάδες και τα σφαγεία που δεν κατάφεραν να τηρήσουν τα πρότυπα έκλεισαν πριν από την προσχώρηση και μόνο όσα πληρούσαν τις απαιτήσεις έλαβαν την άδεια να πωλούν τα προϊόντα τους σε όλη την εσωτερική αγορά. Η εφαρμογή συγκεκριμένων οδηγιών για το νερό επέφερε βελτιώσεις στην ποιότητα του πόσιμου ύδατος καθώς επίσης και στα ύδατα κολύμβησης, τα επιφανειακά ύδατα και στα νερά των ποταμών. Επίσης, η πυρηνική ασφάλεια βελτιώθηκε ως επακόλουθο της διεύρυνσης. Αρκετοί πυρηνικοί αντιδραστήρες, που θεωρούνταν επικίνδυνοι για την ασφάλεια, έκλεισαν ως μέρος των δεσμεύσεων για την ένταξη. Τα νέα κράτη μέλη εντάχθηκαν στο σύστημα για την πρώιμη ανταλλαγή πληροφοριών σε περίπτωση έκτακτου κινδύνου από ακτινοβολίες, γεγονός που ενίσχυσε περισσότερο την ασφάλεια της Ε.Ε. στο σύνολό της. Ως επακόλουθο της διεύρυνσης, περισσότερες χώρες εντάχθηκαν στην ζώνη Σένγκεν, γεγονός που επιτρέπει πιο εύκολες μετακινήσεις για όλους τους πολίτες. Η ενσωμάτωση των νέων κρατών μελών στην εσωτερική αγορά αεροπορικών μεταφορών της Ε.Ε. έχει ως αποτέλεσμα ασφαλέστερες και φθηνότερες αεροπορικές υπηρεσίες. Οι πολίτες της Ε.Ε. μπορούν επίσης να ωφεληθούν από τη διεύρυνση μέσω των βελτιωμένων επιχειρηματικών ευκαιριών και της μεγαλύτερης δυνατότητας σπουδών και εργασίας στο εξωτερικό.²⁸

²⁸ Diez Th., Albert Math., Stetter St., 2008, *The European Union and Border Conflicts*.

2. Τα Κριτήρια της Κοπεγχάγης

Η διεύρυνση αποτελεί ένα από τα πιο αποτελεσματικά εργαλεία άσκησης πολιτικής της Ευρωπαϊκής Ένωσης, και αυτό διότι πρόκειται για μια διαδικασία, η οποία υποβοηθά την πολύπλευρη προσαρμογή των χωρών οι οποίες επιθυμούν την ένταξή τους σε ένα ευρωπαϊκό πλαίσιο. Η υποχρέωση των υποψήφιων προς ένταξη χωρών, ως προς τη διασφάλιση ενός υψηλού επιπέδου σεβασμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, των δικαιωμάτων των μειονοτήτων, του κράτους δικαίου και της δημοκρατίας, ώστε να πετύχουν την ένταξή τους στην Ε.Ε., αποσκοπεί μεν και συμβάλλει δε, στη δημιουργία ενός ολοένα επεκτεινόμενου χώρου ειρήνης, σταθερότητας, ευημερίας και δημοκρατίας, ενός χώρου, ήτοι, στον οποίο θα εφαρμόζονται οι αρχές της Ευρωπαϊκής Ένωσης διευθετούν τη καθημερινή ζωή των πολιτών της.²⁹

Στην Κοπεγχάγη, την 13.12.2002, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο πραγματοποίησε ένα από τα πιο ρηξικέλευθα βήματα στην ευρωπαϊκή ιστορία, αποφασίζοντας την ένταξη δέκα νέων κρατών στους κόλπους της Ένωσης, δηλαδή της Κύπρου, της Τσεχίας, της Εσθονίας, της Ουγγαρίας, της Λετονίας, της Λιθουανίας, της Μάλτας, της Πολωνίας, της Σλοβακίας και της Σλοβενίας. Με αυτή την απόφαση η Ε.Ε. δεν επέκτεινε μονάχα την γεωγραφική της έκταση και τον πληθυσμό της, αλλά, έθετε παράλληλα ένα τέλος στη διαίρεση της ευρωπαϊκής ηπείρου, καταργώντας το ρήγμα που από το 1945 και έπειτα, διαιρούσε τον ευρωπαϊκό χώρο σε ανατολικό και δυτικό. Η ιστορία της μεταψυχροπολεμικής ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης ξεκίνησε το 1989, με την πτώση του τείχους του Βερολίνου και συνδεόταν άρρηκτα, με τις συνταρακτικές αλλαγές της γηραιάς ηπείρου που μόλις είχαν αρχίσει να συντελούνται. Συνεπώς, στις 22 Ιουνίου 1993, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Κοπεγχάγης έλαβε μία άνευ

29 Σκούρη Β., (2003) Ερμηνεία συνθηκών για την Ευρωπαϊκή Ένωση και την Ευρωπαϊκή Κοινότητα, εκδόσεις Σάκουλα.

προηγούμενου απόφαση, διακηρύσσοντας ότι οι χώρες της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης που το επιθυμούσαν, θα μπορούσαν να θέσουν υποψηφιότητα να γίνουν μέλη της Ένωσης, καθορίζοντας, συγχρόνως, τα τρία βασικά κριτήρια που θα έπρεπε να ικανοποιούν οι υποψήφιοι προς ένταξη χώρες προκειμένου να γίνουν δεκτές στην Ε.Ε.. Τα κριτήρια της Κοπεγχάγης είναι τα εξής:

α) σταθερότητα θεσμών που εγγυώνται τη δημοκρατία, το κράτος δικαίου, τα δικαιώματα του ανθρώπου, το σεβασμό και την προστασία των μειονοτήτων (πολιτικό κριτήριο).

Τα πολιτικά κριτήρια, παρουσιάζουν ιδιαίτερη σημασία και ενδιαφέρον, για τους εξής λόγους. Καταρχήν, λόγω του ότι η τήρηση και επίτευξη των εν λόγω κριτηρίων από το υποψήφιο προς ένταξη κράτος, συνιστά απαραίτητη προϋπόθεση για την εκκίνηση, αλλά και τη διαδικασία αυτή κάθε αυτή της διαδικασίας ένταξης. Αποτελεί άρα, το αρχικό και πιο κρίσιμο βήμα στην ενταξιακή προοπτική του υποψήφιου κράτους. Δεύτερον, η ίδια η Ε.Ε.. ως μία παγιωμένη πλέον διεθνική οντότητα, βασίζεται στις αρχές εκείνες οι οποίες συνιστούν και το ίδιο το περιεχόμενο του πολιτικού κριτηρίου, ήτοι, στις αρχές της ελευθερίας, της δικαιοσύνης και του σεβασμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, έχοντας ως κύρια επιδίωξη τη διαμόρφωση, ενός χώρου ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης, που θα διασφαλίζει τα δικαιώματα του ευρωπαϊού πολίτη.³⁰

Διαφάνεται, άρα, ότι οι αρχές που συνιστούν το περιεχόμενο των πολιτικών κριτηρίων, ιδίως τα ανθρωπίνια δικαιώματα και το πεδίο προστασίας τους, (τα οποία συνιστούν τα θεμέλια και των αρχών της δημοκρατίας και του κράτους δικαίου), συνιστούν καθιερωμένες και γενικά αποδεκτές αρχές του διεθνούς και ευρωπαϊκού δικαίου. Για τον λόγο αυτό, τα πολιτικά κριτήρια κατοχυρώνονται ως θεμελιώδεις συνταγματικές αρχές στη Συνθήκη της Ευρωπαϊκής Ένωσης και υπογραμμίζονται και εξειδικεύονται στον Χάρτη Θεμελιωδών δικαιωμάτων.³¹

β) ύπαρξη μίας λειτουργούσας οικονομίας της αγοράς και ικανότητα αντιμετώπισης των ανταγωνιστικών πιέσεων και των δυνάμεων της αγοράς στο πλαίσιο της Ε.Ε.. (οικονομικό κριτήριο).

Τα οικονομικά κριτήρια συνάδουν με τις αρχές των οικονομικών πολιτικών όπως αυτές βρίσκονται στη Συνθήκη του Μάαστριχτ η οποία τέθηκε σε ισχύ το Νοέμβριο του 1993. Συγκεκριμένα, η Συνθήκη ζητούσε βάσει των λεγόμενων

³⁰ Περάκη Σ., (2001) «Δικαιώματα του ανθρώπου και Ευρωπαϊκή δημόσια τάξη, Ελληνική Επιθεώρηση Ευρωπαϊκού Δικαίου», τόμος 21, Σεπτέμβριος.

³¹ Κοντού Μ., (2007) «Τα Πολιτικά Κριτήρια της Κοπεγχάγης για την Προσχώρηση Νέων Κρατών-Μελών στην Ευρωπαϊκή Ένωση, Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης, Διπλωματική Εργασία, Κομμωτηνή, <http://law.duth.gr/research/theses/Kontou.pdf>.

κριτηρίων σύγκλισης, την επίτευξη υψηλού βαθμού σταθερής σύγκλισης στη βάση μιας σειράς νομισματικών και δημοσιονομικών προϋποθέσεων. Τα κριτήρια σύγκλισης, γνωστά ως κριτήρια σύγκλισης του Μάαστριχτ, αναφέρονται στην παράγραφο 109Ι παράγραφος 1 της Συνθήκης και συνιστούν το θεμέλιο για την επιλογή των κρατών που θα έχουν το δικαίωμα να ενταχθούν στο τρίτο στάδιο της ΟΝΕ. Πιο αναλυτικά τα κριτήρια αυτά είναι τα εξής:

1. Ο μέσος όρος του πληθωρισμού της χώρας για τους τελευταίους 12 μήνες (με βάση τον εναρμονισμένο δείκτη τιμών καταναλωτή) δεν πρέπει να υπερβαίνει περισσότερο από 1,5 εκατοστιαίες μονάδες το μέσο όρο πληθωρισμού των τριών χωρών μελών της Ε.Ε. με τις καλύτερες επιδόσεις, από την άποψη της σταθερότητας των τιμών.

Με το κριτήριο του πληθωρισμού «*επιδιώκεται να διασφαλιστεί η σταθερότητα των τιμών, ώστε ο ρυθμός πληθωρισμού κάθε χώρας μέλους να μην αποκλίνει απ' τη σχετική τάση του αντίστοιχου ευρωπαϊκού, ο οποίος καθορίζεται από τις χώρες με την καλύτερη επίδοση στον τομέα αυτόν*».³² Το κριτήριο αυτό αυξάνει τη συνοχή της Νομισματικής Ένωσης, λόγω του ότι οι μεγάλες αποκλίσεις στα επίπεδα πληθωρισμού των χωρών της, θα αποτελούσαν απειλή για την ανταγωνιστικότητα των οικονομιών τους, με αρνητικό αντίκτυπο και προβλήματα στη λειτουργία και συνοχή της Ένωσης.

2. Επίτευξη δημοσιονομικής κατάστασης χωρίς μεγάλο δημοσιονομικό έλλειμμα, το οποίο σημαίνει ότι το δημόσιο έλλειμμα μιας χώρας δεν γίνεται να ξεπερνάει το 3% του ΑΕΠ και ότι το συνολικό δημόσιο χρέος της δεν πρέπει να ξεπερνάει το 60% του ΑΕΠ.

«*Με τα δημοσιονομικά κριτήρια του δημοσιονομικού ελλείμματος και του χρέους, επιδιώκεται η παρεμπόδιση των χωρών της Νομισματικής Ένωσης να υποσκάψουν και καταστήσουν αδύναμη την ασκούμενη νομισματική πολιτική από την ΕΚΤ, μέσω επεκτατικής δημοσιονομικής πολιτικής*».³³ όταν το έλλειμμα μιας χώρας αυξάνεται, αυτό μπορεί να έχει αρνητικό αντίκτυπο στη σταθερότητα άλλων χωρών.

3. Σταθερή σύγκλιση που αντανακλάται στα επίπεδα των μακροπρόθεσμων επιτοκίων. Ο μέσος όρος του ονομαστικού μακροπρόθεσμου επιτοκίου (δηλαδή της απόδοσης του δεκαετούς κυβερνητικού χρεογράφου) για τους τελευταίους 12 μήνες δεν πρέπει να ξεπερνά τις 2 εκατοστιαίες μονάδες το μέσο όρο των επιτοκίων των τριών χωρών με τις καλύτερες επιδόσεις, από την άποψη της σταθερότητας των τιμών.

³² Γεωργακόπουλος, Θ., Τσακαλώτος, Α. (1996). *Οικονομικές πολιτικές της Ευρωπαϊκής Ένωσης*. Αθήνα: Σταμούλης, σελ.133.

³³ Τσάτσος Δ., (2001) *Ευρωπαϊκή Συμπολιτεία, Για μια Ένωση Λαών με ισχυρές πατρίδες*, εκδ. Καστανιώτη 2001.

«Τα χαμηλά επιτόκια είναι αποτέλεσμα και ένδειξη μακροχρόνιας νομισματικής σταθερότητας και σύγκλισης, η οποία συνδέεται με το προηγούμενο κριτήριο του πληθωρισμού».³⁴

Η σταθερότητα του νομίσματος μιας χώρας ενδέχεται να οδηγήσει σε χαμηλά πραγματικά επιτόκια, κάτι το οποίο σημαίνει ότι στην εν λόγω χώρα, δεν επιβάλλεται από την αγορά σημαντικό κόστος από τον κίνδυνο διασφάλισης απέναντι στις νομισματικές διακυμάνσεις. Η επίτευξη αυτού του κριτηρίου αποτελεί δείγμα αξιοπιστίας της οικονομικής πολιτικής εν λόγω χώρας στην αγορά κάτι το οποίο είναι απαραίτητο έτσι ώστε η εισχώρηση της στην ΟΝΕ, να είναι παράγοντας σταθερότητας και όχι πηγή διακυμάνσεων για τις άλλες χώρες που συμμετέχουν σ' αυτήν.

4. Τέλος, απαιτείται η τήρηση των κανονικών περιθωρίων διακύμανσης που προβλέπει ο Μηχανισμός Συναλλαγματικών Ισοτιμιών (ΜΣΙ)³⁵ για τουλάχιστον δύο χρόνια, χωρίς εντάσεις και χωρίς υποτίμηση έναντι του ευρώ ή του νομίσματος άλλου κράτους μέλους της Ε.Ε.. αυτό προϋποθέτει τη συμμετοχή και παραμονή στο ΜΣΙ ΙΙ κατά δυο τουλάχιστον χρόνια πριν από την εξέταση του αιτήματος εισχώρησης στην ΟΝΕ και περιθώριο διακύμανσης του νομίσματος γύρω από τις διμερείς κεντρικές ισοτιμίες που ήταν $\pm 2,25\%$ με παρέκκλιση το $\pm 6\%$ το οποίο τελικά έγινε $\pm 15\%$.

Τα κριτήρια σύγκλισης μπορούν να κατηγοριοποιηθούν στα κριτήρια που αφορούν στη νομισματική πολιτική και είναι : α) η τιμή του πληθωρισμού, β) η τιμή του μακρόχρονου επιτοκίου και γ) η τιμή του συναλλάγματος και στα δημοσιονομικά κριτήρια που αφορούν α) το δημόσιο χρέος και β) το έλλειμμα του προϋπολογισμού. γ) ικανότητα ανάληψης των υποχρεώσεων που απορρέουν από την ιδιότητα του μέλους, συμπεριλαμβανομένης της προσήλωσης στους στόχους της πολιτικής, οικονομικής και νομισματικής ένωσης (κριτήριο του κεκτημένου της Ένωσης).³⁶

Το κοινοτικό κεκτημένο συνιστά το κοινό υπόβαθρο των δικαιωμάτων και των υποχρεώσεων που συνδέει το σύνολο των κρατών μελών ως Ευρωπαϊκή Ένωση. Το εν λόγω κεκτημένο εξελίσσεται ατέρμονα και περιλαμβάνει: το περιεχόμενο, τις αρχές και τους πολιτικούς στόχους των Συνθηκών· τις δηλώσεις και τα ψηφίσματα που έχουν εκδοθεί στο πλαίσιο της Ένωσης· τις πράξεις που αφορούν την Κοινή Εξωτερική Πολιτική και Πολιτική Ασφάλειας· τις διεθνείς συμφωνίες που έχουν συναφθεί από την Κοινότητα και εκείνες που έχουν συναφθεί από τα κράτη μέλη

³⁴ Ως άνω.

³⁵ Μηχανισμός συναλλαγματικών ισοτιμιών (ΜΣΙ): Λειτουργία του ευρωπαϊκού νομισματικού συστήματος, όπου τα μέλη του ΕΝΣ συμφώνησαν να διατηρούν τις σχετικές τιμές των νομισμάτων τους σε στενά πλαίσια σε σχέση με το ECU. Ο ΜΣΙ αντικαταστάθηκε κατά την εισαγωγή του ευρώ το 1999, με τον ΜΣΙ ΙΙ, όπου τα νομίσματα των κρατών μελών της Ε.Ε. συνδέονται με το ευρώ με περιθώριο διακύμανσης $\pm 15\%$.

³⁶ Ως άνω.

μεταξύ τους στον τομέα των δραστηριοτήτων της Ένωσης τη νομοθεσία που έχει εκδοθεί κατ' εφαρμογή των Συνθηκών και τη νομολογία του Δικαστηρίου τις πράξεις που έχουν συναφθεί στο πλαίσιο της δικαιοσύνης και των εσωτερικών υποθέσεων. Τα προς ένταξη κράτη οφείλουν να ενστερνιστούν το κοινοτικό κεκτημένο προτού ενταχθούν στην Ένωση. Οι αποκλίσεις από το κοινοτικό κεκτημένο συνιστούν την εξαίρεση και είναι περιορισμένης έκτασης. Προκειμένου να μπουν στην Ένωση, τα υποψήφια κράτη μέλη οφείλουν να μεταφέρουν το κεκτημένο στις εθνικές νομοθεσίες τους και να αρχίζουν να το υλοποιούν από την ημερομηνία της πραγματικής ένταξής τους.³⁷

³⁷ http://europa.eu/legislation_summaries/glossary/community_acquis_el.htm.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΙ

1. Ιστορική Αναδρομή των Ευρωτουρκικών Σχέσεων

Οι ευρωτουρκικές σχέσεις έχουν ως αφετηρία την αίτηση σύνδεσης το 1959 και συγκεκριμενοποιούνται με την υπογραφή της συμφωνίας σύνδεσης της Τουρκίας το 1963. Είναι γνωστό ευρύτερα, ότι για μεγάλο χρονικό διάστημα κάθε πρωτοβουλία αναλαμβάνεται μέσα στα πλαίσια αυτής της συμφωνίας.

Τα ερωτήματα που τίθενται συνήθως είναι, κατά πόσο είναι εφικτό να μπει η Τουρκία στην Ευρωπαϊκή «οικογένεια», κατά πόσο η «οικογένεια» αυτή μπορεί να την ενσωματώσει και να την αποδεχτεί. Συχνά τίθενται και ερωτήματα, όπως, εάν η Τουρκία είναι Ευρωπαϊκή χώρα, εάν πρέπει να ενταχτεί στην Ε.Ε., ή κατά πόσο αυτό θα σημαίνει την «αρχή του τέλους» του Ευρωπαϊκού οικοδομήματος. τα παραπάνω προστίθεται και η στάση της κοινής γνώμης που ποικίλλει, τόσο στο εσωτερικό της Ευρωπαϊκής Ένωσης, όσο και της Τουρκίας, δημιουργώντας ένα ομιχλώδες και κατά βάση αρνητικό κλίμα. Η αρνητική στάση ορισμένων ευρωπαϊκών κρατών οφείλεται κατά βάση στο θρήσκευμα της Τουρκίας και στο ιστορικό της παρελθόν ως Οθωμανική Αυτοκρατορία.

Ως Γηραιά Ήπειρος, η Ευρώπη διατηρεί έντονες τις μνήμες των επεκτατικών πολέμων μουσουλμανικών λαών, όπως οι Άραβες και οι Οθωμανοί, ενάντια στα εδάφη της. Ας μην ξεχνάμε ότι στις αρχές του 8ου μ.Χ αιώνα οι Άραβες κατέλαβαν ένα μεγάλο μέρος της Ισπανίας και κατάφεραν να φτάσουν μέχρι τη Ναρμπόν της Γαλλίας 720μ.Χ πριν εκδιωχθούν μετά την ήττα τους στη μάχη της Τουρς πιο γνωστή ως μάχη του Πουατιέ το 732i.³⁸ Τη μουσουλμανική επέλαση στην Ευρώπη συνέχισαν οι Οθωμανοί, αρχικά με την κατάκτηση της Κωνσταντινούπολης το 1453 από τον Μωάμεθ Β' και στη συνέχεια με εκστρατεία για την κατάκτηση της Ρώμης με σκοπό

³⁸ <http://www.saudiaramcoworld.com/issue/199302/the.arabs.in.occitania.htm>.

να εδραιώσει την κυριαρχία του.³⁹ Οι Οθωμανοί εισέβαλαν στο Οτράντο και την Απουλία το 1480, όπου και παρέμειναν για σχεδόν ένα χρόνο. Μετά το θάνατο του Μωάμεθ Β', τα σχέδια για περαιτέρω διείσδυση στην Ιταλική χερσόνησο εγκαταλείφθηκαν και τα στρατεύματα επέστρεψαν ανατολικά της Αδριατικής.⁴⁰ Αργότερα, κατά τη διάρκεια του 16ου και 17ου αιώνα, η Οθωμανική αυτοκρατορία μπήκε σε μια μακρά περίοδο κατακτήσεων και επέκτασης και επέκτεινε τα σύνορά της βαθιά μέσα στην Ευρώπη και τη Β. Αφρική. Ο σουλτάνος Σελίμ Ι (1512 – 1520) επέκτεινε τα ανατολικά και βόρεια σύνορα, καθιέρωσε την Οθωμανική κυριαρχία στην Αίγυπτο και δημιούργησε μια ναυτική παρουσία στην Ερυθρά θάλασσα.⁴¹ Από τότε ξεκίνησε ο συναγωνισμός ανάμεσα στην Πορτογαλία και την Οθωμανική αυτοκρατορία για την κυριαρχία της περιοχής.⁴²

Ο διάδοχος του Σελίμ Ι, ο Σουλεϊμάν ο Μεγαλοπρεπής (1520 – 1566) επέκτεινε ακόμα περισσότερο την αυτοκρατορία. Αφού κατέκτησε το Βελιγράδι το 1521, κατέκτησε τα νότια και κεντρικά τμήματα του βασιλείου της Ουγγαρίας. Μετά τη νίκη του στη μάχη του Μοχάτς το 1526, καθιέρωσε την Οθωμανική κυριαρχία στη περιοχή της σημερινής Ουγγαρίας (εκτός από το δυτικό τμήμα) και άλλες περιοχές της Κεντρικής Ευρώπης.⁴³ Το 1529 πολιορκήσε τη Βιέννη, αλλά απέτυχε να κατακτήσει την πόλη και το 1532 έκανε και δεύτερη αποτυχημένη προσπάθεια να κατακτήσει την αυστριακή πρωτεύουσα. Μετά από συνεχείς συγκρούσεις και πιέσεις, ο ηγεμόνας των Αψβούργων Φερδινάνδος αναγνώρισε επίσημα την Οθωμανική κυριαρχία στην Ουγγαρία το 1547. Κατά τη διάρκεια της ηγεμονίας του Σουλεϊμάν, η Τρανσυλβανία, η Βλαχία και περιοδικά και Μολδαβία έγιναν ηγεμονίες της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Κάτω από τον Σελίμ και τον Σουλεϊμάν, η αυτοκρατορία έγινε κυρίαρχη ναυτική δύναμη που έλεγχε μεγάλο μέρος της Μεσογείου. Ιδιαίτερη αναφορά χρειάζεται να γίνει στον Χαϊρεντιν Μπαρμπαρόσα, ο οποίος διοικούσε το οθωμανικό ναυτικό κατά τη διάρκεια της βασιλείας του Σουλεϊμάν και πέτυχε μια σειρά από στρατιωτικές νίκες κατά των χριστιανικών ναυτικών.⁴⁴ Σημαντικές νίκες της

³⁹ Nicolle D., Haldon J., Turnbull S., 2007 *The Fall of Constantinople: The Ottoman Conquest of Byzantium*, Great Britain.

⁴⁰ Runciman St., 1965 *The Fall of Constantinople 1453*, Cambridge University Press.

⁴¹ Ιναλτζίκ, Χ., 1995 *Η Οθωμανική Αυτοκρατορία, Η Κλασική Εποχή 1300 -1600*, Αλεξάνδρεια, Αθήνα.

⁴² <http://www.fordham.edu/halsall/source/arab-poitiers732.asp>.

⁴³ Ιναλτζίκ, Χ., 1995 *Η Οθωμανική Αυτοκρατορία, Η Κλασική Εποχή 1300 -1600*.

⁴⁴ Virginia H., Goffman A., & D., 2007 *The early modern Ottomans: Remapping the Empire*, Cambridge University Press.

Οθωμανικής Αυτοκρατορίας την περίοδο αυτή περιλαμβάνουν τη μάχη της Πρέβεζας (1538), την κατάκτηση του Αλγερίου (1515 & 1529) και της Τύνιδας (1534 & 1574) που ήταν Ισπανικές κτήσεις, την κατάκτηση της Ρόδου (1522)⁴⁵ και της Τρίπολης (1551) που βρισκόταν υπό την κυριαρχία των Ιπποτών του Αγ. Ιωάννη, την κατάληψη της Νίκαιας (1543) η οποία ήταν κτήση της Αγίας Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας, την κατάληψη της Κορσικής η οποία αποτελούσε κτήση της Γαληνοτάτης Δημοκρατίας της Γένοβας, την κατάληψη των Βαλεαρίδων νήσων η κυριαρχία των οποίων ανήκε στην Ισπανία και τέλος οι καταλήψεις του Άντεν (1548), της Μουσκάτα (1552) και του Ακέχ (1565-'67) που βρισκόταν υπό την ηγεμονία της Πορτογαλίας.⁴⁶

Η πολιτική του Σουλεϊμάν για περαιτέρω επέκταση στη Μεσόγειο σταμάτησε στη Μάλτα το 1565. Η αποτυχημένη πολιορκία της Μάλτας ήταν η δεύτερη και τελευταία ήττα του Σουλεϊμάν, ο οποίος πέθανε ένα χρόνο αργότερα. Λίγα χρόνια αργότερα, το 1571, η Ναυμαχία της Ναυπάκτου⁴⁷ αποτέλεσε σταθμό για την Ευρώπη, καθώς συνασπίστηκαν τα Χριστιανικά κράτη⁴⁸ ενάντια στην Οθωμανική αυτοκρατορία. Η ναυμαχία της Ναυπάκτου αποτέλεσε μια μεγάλη αποτυχία για το Οθωμανικό ναυτικό και την κυριαρχία του στη Μεσόγειο.⁴⁹

Κατά τη διάρκεια του 16ου αιώνα η Οθωμανική αυτοκρατορία αποτελούσε σημαντική δύναμη και έπαιζε πρωτεύοντα ρόλο στην Ευρωπαϊκή σφαίρα. Είχε δημιουργήσει μάλιστα συμμαχίες με τη Γαλλία, το Βασίλειο της Αγγλίας και τη Δημοκρατία της Ολλανδίας ενάντια στην Ισπανία των Αψβούργων, την Ιταλία και την Αυστρία των Αψβούργων. Με την Αυστρία μάλιστα οι συγκρούσεις ήταν έντονες και μακροχρόνιες, καθώς συνεχίστηκαν μέχρι και τον 18ο αιώνα με τους Οθωμανό-Αψβουργικούς πολέμους. Οι πόλεμοι αυτοί είχαν σοβαρές συνέπειες, ιδιαίτερα για τους Αψβούργους. Τον Ιούλιο του 1737, η Αυστρία μπήκε στον Ρωσοτουρκικό πόλεμο ενάντια στους Οθωμανούς. Υπέστη όμως αρκετές ήττες με πιο σημαντική την τελευταία του πολέμου στη μάχη της Γκρόκα (σημερινό Βελιγράδι). Μετά την ήττα τους αυτή, οι Αψβούργοι αναγκάστηκαν να υπογράψουν τη συνθήκη ειρήνης του Βελιγραδίου 1739. Με τη συνθήκη αυτή παραχωρούσαν το Βασίλειο της Σερβίας, το

⁴⁵ Η Ρόδος του 16^{ου} – 17^{ου} αιώνα από τους Ιωαννίτες Ιππότες στους Οθωμανούς Τούρκους, Υπουργείο Πολιτισμού, 2002, Ρόδος.

⁴⁶ Ιναλιτζίκ, Χ., 1995 Η Οθωμανική Αυτοκρατορία, Η Κλασική Εποχή 1300 -1600.

⁴⁷ Η οποία προκλήθηκε από την κατάληψη της Ενετοκρατούμενης Κύπρου το 1570

⁴⁸ Ισπανία, Δουκάτο της Σαβοΐας, Δημοκρατία της Βενετίας, Δημοκρατία της Γένοβας, οι Ιππότες του Αγ. Ιωάννη, οι παπικές δυνάμεις και άλλοι

⁴⁹ Ως άνω.

νότιο τμήμα της επαρχίας Banat of Temeswar και τη Βόρεια Βοσνία στους Οθωμανούς και την Ολτενία στη Βλαχία (η οποία ήταν Οθωμανική ηγεμονία). Τέλος υποχρεούνταν να ορίσουν οριοθετούσα γραμμή στους ποταμούς Σάβα και Δούναβη.

Οι συγκρούσεις ανάμεσα στις δύο αυτοκρατορίες συνεχίστηκαν και κατά τη διάρκεια του Αυστροτουρκικού πολέμου (1787 – 1791). Ο αυστριακός ηγεμόνας Ιωσήφ II Άγιος Ρωμαίος Αυτοκράτορας είχε σχηματίσει συμμαχία με τη Ρωσική αυτοκρατορία της Αικατερίνης της Μεγάλης. Οι Οθωμανοί, οι οποίοι ήδη βρίσκονταν σε πόλεμο με τη Ρωσία (Ρωσοτουρκικός πόλεμος 1787 – 1792), πήραν την επιθετική πρωτοβουλία και απώθησαν τους Αυστριακούς από τη Μεχαδία. Αργότερα η πλάστιγγα έγειρε προς την πλευρά των Αυστριακών με την κατάληψη του Βελιγραδίου.⁵⁰ Στην τελική διαπραγμάτευση τα οφέλη της Αυστρίας από τον πόλεμο αυτό ήταν μέτρια και οι στρατιωτικές απώλειες μεγάλες, καθώς κατά τη διάρκεια του 1788 επιδημία μάστιζε τα Αυστριακά στρατεύματα στο μέτωπο και χιλιάδες στρατιώτες αρρώστησαν και πέθαναν. Ο Ιωσήφ II πέρασε το μεγαλύτερο μέρος του πολέμου στο μέτωπο και αρρώστησε ο ίδιος και πέθανε τον Φεβρουάριο του 1790. Από τουρκικής πλευράς ο πόλεμος ήταν καταστροφικός, κυρίως εξαιτίας της νικηφόρας εκστρατείας των Ρώσων.⁵¹

Η Οθωμανική Αυτοκρατορία συνέχισε να εμπλέκεται σε διεθνείς συγκρούσεις. Κατά τη διάρκεια του Α Παγκοσμίου Πολέμου, οι Οθωμανοί είχαν υπογράψει μυστική συνθήκη ειρήνης με τη Γερμανία το 1914. Η συνθήκη είχε ως στόχο τον κοινό εχθρό τη Ρωσία, αλλά τοποθέτησε την Αυτοκρατορία στην πλευρά της Γερμανίας.

Οι τραυματικές μνήμες και εμπειρίες της Ευρώπης και η μακρά ιστορία συγκρούσεων, επιβολής και έλλειψης συνεργασίας έχουν δημιουργήσει ένα κλίμα καχυποψίας στους Ευρωπαίους. Οι Οθωμανοί, είτε ως Οθωμανική Αυτοκρατορία είτε ως Τουρκία, έχουν δείξει σε όλες τις ιστορικές φάσεις την τάση να επιβάλλονται και να προσπαθούν να επεκταθούν. Για το λόγο αυτό, ένα τμήμα των Ευρωπαίων φοβάται ότι η Τουρκία δεν θα αποτελέσει έναν «ήσυχο» και συνεργάσιμο εταίρο.

⁵⁰ Ιναλτζίκ, Χ., 1995 *Η Οθωμανική Αυτοκρατορία, Η Κλασική Εποχή 1300 -1600*.

⁵¹ Bernard, L. 2001 *Η Ανάδυση της Σύγχρονης Τουρκίας*, Τόμος 1, Τα στάδια της ανάπτυξης, Παπαζήση Αθήνα.

2. Η Τουρκική Υποψηφιότητα

Οι ευρωτουρκικές σχέσεις έχουν ως αφετηρία τους την αίτηση σύνδεσης και συγκεκριμενοποιούνται με την υπογραφή της συμφωνίας σύνδεσης. Λίγο αργότερα από την ελληνική αίτηση ένταξης (15 Ιουλίου 1959), η Τουρκία υπέβαλε και αυτή αίτηση ένταξης στις 31 Ιουλίου 1959, όπου και ξεκίνησαν οι συνομιλίες μεταξύ Τουρκίας και Ε.Ε. για την επικύρωση της Συμφωνίας Σύνδεσης. Ωστόσο, η περίπτωση της Τουρκίας ήταν πολυπλοκότερη της Ελληνικής, και αυτό διότι, αφενός η Τούρκικη οικονομία ήταν σημαντικά ασθενέστερη και τελούσε υπό κρίση εν συγκρίσει με την ελληνική, και αφετέρου, το Μάιο του 1960 μεσολάβησε το πραξικόπημα που ανέβαλλε για δυο χρόνια τις μεταξύ τους διαπραγματεύσεις.

Αμέσως μετά το πέρας των συνομιλιών, υπογράφηκε στην Άγκυρα στις 12 Σεπτεμβρίου 1963 η Συμφωνία Σύνδεσης, γνωστή και ως Συνθήκη της Άγκυρας, η οποία τέθηκε σε εφαρμογή την 1η Δεκεμβρίου 1964. Αυτό που ίσως αξίζει να σημειωθεί είναι, ότι ομοιάζε αρκετά με την Ελληνική Συμφωνία (Συνθήκη των Αθηνών), διότι προέβλεπε την ανοιχτή δυνατότητα μελλοντικής εντάξεως της Τουρκίας. Η συμφωνία σύνδεσης προέβλεπε μια προκαταρκτική φάση προπαρασκευής, όπου στόχος της, ήταν η ενίσχυση και ανάπτυξη της Τούρκικης οικονομίας για να επιτευχθεί ο στόχος μιας τελωνειακής ένωσης με βάση την αρχή της αμοιβαιότητας. Επόμενη φάση είναι η μεταβατική, όπου στόχο είχε την πραγμάτωση της Τελωνειακής ένωσης, με σταδιακή κατάργηση των δασμών, και άλλων μέτρων ισοδύναμου αποτελέσματος, την εφαρμογή κοινού εξωτερικού δασμολογίου και τη σταδιακή απελευθέρωση της διακινήσεως εργαζόμενων και υπηρεσιών. Επίσης, προβλεπόταν η εναρμόνιση της αγροτικής πολιτικής και χρηματοδότηση της τούρκικης οικονομίας από την Κοινότητα.

Το 1970-'71 μπαίνει σε λειτουργία η μεταβατική φάση και η ισχύς της ξεκινά από την 1η Ιανουαρίου του 1973 που αποτελεί ιστορικά, σημείο κλειδί για την Ευρωπαϊκή προοπτική της Τουρκίας. Όμως, δεν επέτυχε τους σκοπούς της, και οι λόγοι γι' αυτό είναι, αφενός, οι πετρελαϊκές κρίσεις της δεκαετίας του '70, και αφετέρου, η επιβράδυνση που επέβαλλε η κακή οικονομική κατάσταση της Τουρκίας, μη πληρώνοντας μεγάλο αριθμό διατάξεων ή πληρώνοντας τους ελλιπώς. Να μην ξεχάσουμε να σημειώσουμε ότι η επιβολή της δικτατορίας 1980 πάγωσε τις

διαπραγματεύσεις που μόλις το 1983 επανεκκινήθηκαν. Συνεπώς, τον Απρίλιο του 1987 με την νέα αίτηση ένταξης της Τουρκίας οι ευρωτουρκικές σχέσεις αναβαθμίζονται και πάλι. Να αναφέρουμε ωστόσο, ότι η αίτηση αυτή θεωρήθηκε πρόωρη και για τον λόγο αυτό το Δεκέμβριο του 1989 η Ευρωπαϊκή Επιτροπή εξέδωσε αρνητικό avis. Η έκθεση αναφέρει, ότι η Τουρκία αποτελεί χώρα που είναι δυνατόν να ενταχθεί ως μέλος της Ε.Ε., όμως ο χρονικός ορίζοντας της ένταξης δεν μπορεί να τοποθετηθεί στο προσεχές μέλλον. Στις 6 Μαρτίου του 1995 λοιπόν, στο πλαίσιο του Συμβουλίου Γενικών Υποθέσεων επιτεύχθηκε πολιτική συμφωνία για την υπόθεση της Τελωνιακής ένωσης που έμεινε γνωστή ως «πακέτο της 6ης Μαρτίου».

Η Τουρκία από εμπορικής άποψης αποτελούσε ήδη σε ένα μεγάλο βαθμό μέρος της Ε.Ε., και αποτέλεσε της πρώτη χώρα που ολοκλήρωσε τη διαδικασία της Τελωνιακής ένωσης χωρίς να έχει ενταχθεί ήδη στην Ε.Ε. Παράλληλα συνεχίζονται οι συζητήσεις προκειμένου να επιτευχθούν οι όροι που απαιτούνται για την πλήρη ένταξη της Τουρκίας. Έτσι, τον Δεκέμβριο του 1999, η Τουρκία κατέστη υποψήφια χώρα από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο. Βάση των συμπερασμάτων του Ελσίνκι (που θεωρήθηκαν ένας θρίαμβος της Τουρκίας, στο εσωτερικό της), η Τουρκία υποχρεούται να ακολουθήσει μια προενταξιακή στρατηγική (που περιλαμβάνει το προενταξιακό κανονισμό, την εταιρική σχέση, το συγκεντρωτικό χρηματοδοτικό κανονισμό, τον πολιτικό διάλογο, και την διαδικασία αναλυτικής εξέτασης του κεκτημένου) προκειμένου να εκπληρώσει τα ενταξιακά (πολιτικά και οικονομικά) κριτήρια της Κοπεγχάγης. Στις 24-25 Οκτωβρίου του 2002 στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο Βρυξελλών, οι αρχηγοί των κρατών της Ε.Ε. χαιρέτησαν την πρόοδο που είχε πραγματοποιήσει η Τουρκία προς την κατεύθυνση της πλήρωσης των πολιτικών κριτηρίων.

Ωστόσο, την ίδια περίοδο, η Επιτροπή στην έκθεση της αναφέρει την έλλειψη προόδου στην εφαρμογή των μεταρρυθμίσεων και στον μεγάλο αριθμό που μένουν ακόμα να υλοποιηθούν. Τελικώς, ανατέθηκε στο Συμβούλιο της Κοπεγχάγης να λάβει αποφάσεις για την επόμενη φάση της προενταξιακής στρατηγικής της Τουρκίας, όπου βάσει της έκθεσης της Ευρωπαϊκής Επιτροπής τον Δεκέμβριο του 2004, που στην Συνοδό Κορυφής της Ε.Ε. στην Κοπεγχάγη, αποφασίστηκε ομόφωνα η ένταξη της Κύπρου καθώς και η υποψηφιότητα εννιά ακόμα κρατών. Ως «χρυσίο χάπι» προσφέρθηκε στην Τουρκία η υπόσχεση ημερομηνίας για την έναρξη των διαπραγματεύσεων, οι οποίες και τελικά ξεκίνησαν επίσημα στις 3 Οκτωβρίου του 2005.

Η έναρξη των επίσημων διαπραγματεύσεων για την είσοδο της Τουρκίας στην Ευρωπαϊκή Ένωση σηματοδότησε την έναρξη μιας καινούργιας περιόδου στην

ιστορία της Ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης. Σφράγισε την επιτυχία της Ευρωπαϊκής Ένωσης ως διεθνούς οργανισμού και παράλληλα απέδειξε ότι τόσο το πολιτικό όσο και το κοινωνικό της σύστημα μπορούν να εφαρμοστούν επιτυχώς και εκτός των παραδοσιακών γεωγραφικών της ορίων. Πάραυτα, οι εν λόγω διαπραγματεύσεις αποτελούν τις πιο δύσκολες στην ιστορία του θεσμού της Ευρωπαϊκής Ολοκλήρωσης καθώς η Τουρκία είναι μια αχανής χώρα με ένα πολιτικό σύστημα διαμετρικά αντίθετο από αυτό που διέπει τη πλειονότητα των Ευρωπαϊκών χωρών, αλλά και με μία οικονομία σχετικά υποανάπτυκτη. Πάνω από όλα όμως, η Τουρκία στα μάτια των Ευρωπαίων, δεν αποτελεί μια ευρωπαϊκή χώρα. Πολλοί ευρωπαίοι πολίτες φοβούνται ότι η είσοδος τη Τουρκίας στην Ε.Ε. θα αποτελέσει μια σύγχρονη πολιορκία της Βιέννης, ενθυμούμενοι εκείνη τη κρίσιμη στιγμή που η Οθωμανική Αυτοκρατορία απείλησε να κυριεύσει το χριστιανικό κόσμο, και θεωρούν ότι σε ένα τέτοιο ενδεχόμενο, η Ευρώπη θα υπέκυπτε της πίεσης. Από την άλλη, για τη Τουρκία, η προοπτική ένταξης της στην Ε.Ε. θα σημάνει ένα μεγάλο βήμα για την μοντερνοποίηση της χώρας και για την καλλιέργεια μιας δυτικής κουλτούρας, η οποία εκκίνησε το 1923 με την εγκαθίδρυση της Τουρκικής Δημοκρατίας. Παρόλα αυτά, το τίμημα που θα πρέπει να πληρώσει η Τουρκία σε περίπτωση εισόδου της στην Ε.Ε. θα μπορούσε να είναι ευτελιστικό για ένα αρχαίο και περήφανο ιμπεριαλιστικό κράτος, και για αυτό το λόγο αρκετοί Τούρκοι έχουν εκφράσει την ανησυχία τους ότι η ενδεχόμενη είσοδος της Τουρκίας στην Ευρωπαϊκή Ένωση θα μπορούσε να σηματοδοτήσει την ευρωπαϊκή ανακατάληψη της Κωνσταντινούπολης, την οποία οι Οθωμανοί κυριεύσαν το 1453. Πολιτιστικές προκαταλήψεις και ιστορικοί φόβοι παίζουν πολύ σημαντικότερο ρόλο από όσο ήταν αναμενόμενο στις διαπραγματεύσεις, σε σημείο που θα μπορούσε να οδηγήσει στην αποτυχία τους.⁵²

Τι σημαίνει όμως η Ευρωπαϊκή Ένωση για τη Τουρκία; Μέχρι πρότινος, η έννοια της Ευρωπαϊκής Ένωσης ήταν συνυφασμένη με την οικονομική ανάπτυξη, τη πολιτική σταθερότητα και τη μοντερνοποίηση σε όλες τις εκφάνσεις της. Αυτός υπήρξε ο κύριος λόγος για τον οποίο έχει υπάρξει μακροσκελής λίστα υποψηφίων χωρών προς ένταξη, από τη δημιουργία της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας το 1957. Η Ε.Ε. ήταν τόσο ελκυστική, που οδήγησε κι άλλες χώρες, μη ευρωπαϊκές να κάνουν αίτημα εισόδου,. Το Μαρόκο, για παράδειγμα, έκανε αίτημα για είσοδο ισχυριζόμενο ότι το γεγονός ότι η χώρα δεν αποτελούσε ευρωπαϊκό έδαφος, δεν θα έπρεπε να αποτελεί εμπόδιο για την ένταξη του στην Ένωση. Μολονότι δεν θα

⁵² Mac Lennan J., "The EU-Turkey Negotiations: Between the Siege of Vienna and the Reconquest of Constantinople", in *Turkey's Accession to the European Union: An Unusual Candidacy*, Springer,-Verlag, Berlin 2009.

υπήρχε ποτέ πιθανότητα να ενταχθεί το Μαρόκο στην Ε.Ε., η Τουρκία έχει πολύ πειστικά επιχειρήματα ώστε να θεωρεί ότι αποτελεί ευρωπαϊκό έδαφος.⁵³

Ο στόχος της Τουρκίας να ενταχθεί στην Ε.Ε., κατά τους Τούρκους, συνάδει με τη πολιτική φύση του Τουρκικού κράτους ως ένα δυτικό, κοσμικό κράτος. Αυτό το κράτος ακολουθεί φιλοδυτική πολιτική, η οποία τέθηκε σε ισχύ από τον πατέρα της Τουρκικής Δημοκρατίας Mustafa Kemal Atatürk. Κατά τους Τούρκους, Ο Atatürk ήταν ένας αφοσιωμένος ευρωπαϊστής, ο οποίος χρησιμοποίησε όλη του την επιρροή από το 1923, προκειμένου να διασφαλίσει ότι η Τουρκία θα γινόταν πολιτιστικά και πολιτισμικά αποδεκτή στην Ευρώπη. Παράλληλα, επιθυμούσε το μέλλον της Τουρκίας να ήταν η δύση όχι μόνο από οικονομική σκοπιά αλλά και από πολιτικοκοινωνική.⁵⁴

Ως μέλος του NATO από το 1952, η Τουρκία έχει εξέχον ρόλο στην άμυνα της δύσης. Η Τουρκική κυβέρνηση επεδίωξε να εμπλέξει τη Τουρκία σε ευρωπαϊκούς διεθνείς οργανισμούς από τα αρχικά στάδια της διαδικασίας της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης. Η Τουρκία έγινε μέλος του Συμβουλίου της Ευρώπης το 1949, έκανε αίτημα για την έναρξη διαπραγματεύσεων με την Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα το 1959 και έγινε συνεργαζόμενο μέλος το 1963. Μετά από δεκαετίες διαπραγματεύσεων η Τουρκία έκανε επίσημο αίτημα για είσοδο στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα το 1987 και το 1996 υπέγραψε Συμφωνία Σύνδεσης. Όταν εκκίνησαν οι διαπραγματεύσεις εισόδου επίσημα το 2005, η Τουρκία δεν ήταν άγνωστη στους ευρωπαϊκούς θεσμούς και στους δυτικούς οργανισμούς.⁵⁵

Οι λόγοι για τους οποίους η Τουρκία επιθυμεί να ενταχθεί στην Ε.Ε. δεν περιορίζονται μονάχα σε πολιτικούς και οικονομικούς. Εάν η Τουρκία ενταχθεί στην Ε.Ε., αυτό θα συνεισφέρει στη μοντερνοποίηση της χώρας. Παρόλα αυτά, υπάρχει διάσταση απόψεων μέσα στην ίδια τη χώρα. Παρόλο που υπάρχουν καθαροί ευρωπαϊστές σε ένα μεγάλο μέρος της Τουρκίας, άλλα ισχυρά, εθνικιστικά και θρησκευτικά κινήματα διατείνονται ότι τόσο για λόγους εθνικού συμφέροντος, όσο και

⁵³ Lewis B., *The Emergence of Modern Turkey*, Oxford University Press, Oxford 2001.

⁵⁴ Mango A., *The Turks Today*, Overlook, New York 2006, http://ec.europa.eu/enlargement/the-policy/conditions-for-enlargement/index_el.htm.

⁵⁵ Chrislett W., "Turkish Delight: The EU begins accession negotiations. *Real Instituto Elcano*, October, http://www.realinstitutoelcano.org/wps/portal/rielcano_eng/Content?WCM_GLOBAL_CONTEXT=/ELCANO_on/Zonas_in/ARI+122-2005/.

για θρησκευτικούς και πολιτισμικούς λόγους, το μέλλον της Τουρκίας δεν πρέπει να συνυφαίνεται με αυτό της Ευρώπης.⁵⁶

Από την άλλη πλευρά, η συμπεριφορά της Ευρωπαϊκής Ένωσης απέναντι στη Τουρκία έχει περάσει από διάφορα στάδια τα τελευταία είκοσι χρόνια. Ποικίλοι παράγοντες έχουν συντελέσει στην αλλαγή της επίσημης θέσης της Ε.Ε., η οποία ανακοινώθηκε το 1999 στο Ελσίνκι και η οποία αποφαινόταν υπέρ της Τουρκικής υποψηφιότητας. Κάποιοι από αυτούς, είναι γεωπολιτικοί. Η γεωπολιτική θέση της Τουρκίας θεωρείται από πολλούς ότι μπορεί να ενισχύσει τη θέση της Ε.Ε., και να την καταστήσει υπερδύναμη. Γεγονός επίσης είναι ότι η Τουρκία θα έδινε στην Ευρώπη το πλεονέκτημα των ενεργειακών πηγών. Η Τουρκία βρίσκεται ενεργειακών πηγών. Ιδιαίτερα αερίου, η παροχή του οποίου θα βοηθούσε την Ε.Ε., να ανεξαρτητοποιηθεί από τη Ρωσία. Μακροπρόθεσμα, ο νεαρός σε ηλικία πληθυσμός της χώρας η οποία αριθμεί πάνω από εβδομήντα εκατομμύρια κατοίκους, θα μπορούσε να αντισταθμίσει τον γηράσκον πληθυσμό της Ευρώπης καθώς και να επιλύσει το σοβαρό δημογραφικό της πρόβλημα. Το γεγονός ότι η συντριπτική πλειοψηφία των κατοίκων της χώρας είναι μουσουλμάνοι θα μπορούσε να ισχυροποιήσει τη θέση της Ε.Ε., ως κοσμικού κράτους, το οποίο δέχεται και αγκαλιάζει αλλόθρησκους πολίτες. Παράλληλα, ο θεσμός της φιλελεύθερης δημοκρατίας θα μπορούσε να ενισχυθεί στη Μέση Ανατολή, όπου η Τουρκία έχει μεγάλη επιρροή. Τέλος, η ενσωμάτωση της Κωνσταντινούπολης στο ευρωπαϊκό κεκτημένο, θα σηματοδοτούσε μια καινούργια εποχή πολιτισμικής κληρονομιάς.⁵⁷

Κι όμως, τα προφανή πλεονεκτήματα της προσχώρησης της Τουρκίας στην Ευρωπαϊκή Ένωση, αποτελούν παράλληλα και τα κύρια της προβλήματα, τουλάχιστον βραχυπρόθεσμα. Παρόλο που μακροπρόθεσμα, τα οφέλη μιας τέτοιας εισχώρησης μπορεί να είναι μεγάλα, προς το παρόν, το γεγονός ότι η Τουρκία είναι αρκετά φτωχή και αχανής, μπορεί να αποτελέσει τροχοπέδη όσον αφορά στην αφομοίωσή της από την Ε.Ε.. Ο αγροτικός πληθυσμός της Τουρκίας, ο οποίος αποτελεί το ένα τρίτο του συνόλου της, θα προϋπέθετε μία τεράστια επένδυση στις υποδομές. Όσον αφορά στη Τουρκία, πολλοί διατείνονται ότι ο μουσουλμανισμός δεν θα έπρεπε να αποτελεί τροχοπέδη, ειδικά όσον αφορά στις διαπραγματεύσεις, στις οποίες, δε, υποστηρίζεται από αρκετούς ότι δεν θα έπρεπε να τίθεται στη τράπεζα

⁵⁶ Garton A., *Free World*, Penguin London 2005.

⁵⁷ Eurobarometer, *Public Opinion in the European Union*. National Report, Executive Summary, Turkey 63, Spring, http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb63/eb63_tr_exec.pdf/.

των διαπραγματεύσεων. Κατά αυτούς, ο δυτικός κόσμος, διαφέρει πολύ από τον αντίστοιχο μουσουλμανικό, οι κοινωνίες τους έχουν αναπτύξει διαφορετικές αξίες, οι οποίες δεν μπορούν να συμβαδίσουν εύκολα, και η θρησκεία ευθύνεται για αυτό το φαινόμενο.⁵⁸ Σε αντίστοιχες περιπτώσεις άλλων εν δυνάμει προς ένταξη χωρών με μουσουλμανικό πληθυσμό (Αλβανία, Βοσνία) το θέμα της θρησκείας δεν είχε εγείρει έντονες αντιδράσεις στη Ευρώπη. Ίσως αυτό οφείλεται περισσότερο στο μέγεθος του πληθυσμού της Τουρκίας (76 εκατομμύρια) σε σχέση με τα 3.800.000 της Βοσνίας και τα 2.800.000 της Αλβανίας και στη θρησκευτική προσκόλληση του πληθυσμού της χώρας σε αντίθεση με τις παραπάνω χώρες.

Η σύγκρουση μεταξύ της χριστιανικής και της μουσουλμανικής κοινότητας, είναι ένα θέμα μεγάλης σπουδαιότητας, ειδικά όταν κάποιος αναλογιστεί την εξουσία την οποία θα έχει η Τουρκία σε περίπτωση εισόδου της στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Δεδομένων των ρυθμών ανάπτυξης της, ο πληθυσμός της Τουρκίας την επόμενη δεκαπενταετία θα αγγίζει τα ενενήντα εκατομμύρια κατοίκους, γεγονός το οποίο θα τη καθιστούσε το μεγαλύτερο σε κατοίκους κράτος στην Ε.Ε.. Συνεπώς, Η Τουρκία θα έχει περισσότερες έδρες στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο από τη Γερμανία ή και τη Γαλλία και άρα μεγαλύτερη εξουσία στις ψηφοφορίες. Για τους Ευρωπαίους πολίτες, είναι πολύ δύσκολο να αποδεχθούν ότι τη πλειοψηφία στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο θα την έχει μια μουσουλμανική χώρα, όχι μονάχα λόγω των ισχυρών προκαταλήψεων εναντίον των μουσουλμάνων, αλλά και για το λόγο ότι οι χριστιανικές αξίες θα μπορούσαν να υποβαθμιστούν σε περίπτωση εισόδου της Τουρκίας στην Ε.Ε.. Παρόλο που η Τουρκία θεωρείται κοσμικό κράτος, ο ισλαμικός φονταμενταλισμός παίζει καταλυτικό ρόλο, ιδιαίτερα σε αγροτικές περιοχές και στο φτωχότερο μέρος του πληθυσμού. Άλλο ένα σημαντικό γεγονός είναι το κατά πόσο ένα κυβερνών κόμμα, το οποίο αποκαλείται 'Ισλαμικό' μπορεί να συνάδει με τα δυτικές κοσμικές αξίες των ευρωπαϊκών κρατών. Παρόλο που το κόμμα του Recep Tayyip Erdogan, Κόμμα Δικαιοσύνης και Ανάπτυξης είναι φιλοευρωπαϊκό, παρόλα αυτά, η σκέψη του κόμματος να καταστήσει τη μοιχεία ποινικά δικάσιμη, αποτελεί δείγμα μη συμβατότητας με τις ευρωπαϊκές ιδέες και ήθη. Κοινώς, ανάμεσα στους ευρωπαίους πολίτες πολλοί είναι αυτοί που θεωρούν ακόμα και σήμερα τη Τουρκία ιστορικό εχθρό.⁵⁹

Άλλο ένα ερώτημα που τίθεται αναφορικά με την είσοδο της Τουρκίας στην Ευρωπαϊκή Ένωση, αποτελεί το κατά πόσο η ένταξη της θα επηρεάσει την έννοια της Ευρωπαϊκής ιδέας. Κατά τη διάρκεια της Ευρωπαϊκής Ολοκλήρωσης δύο έννοιες

⁵⁸ Mac Lennan J., "The EU-Turkey Negotiations".

⁵⁹ Italian PM Romano Prodi back's Turkey's Accession Process". Today's Zaman, 27 January 2017, http://www.todayszaman.com/newsDetail_getNewsById.action?load=detay&link=100648.

έχουν προταθεί: Μία Ευρώπη εθνών, στην οποία οι εθνικές κυβερνήσεις θα χαίρουν μεγάλης ανεξαρτησίας και μια ομόσπονδη Ευρώπη στην οποία οι εθνικές κυβερνήσεις θα παραχωρήσουν μεγάλες εξουσίες σε ανώτερους ευρωπαϊκούς θεσμούς. Μια ομόσπονδη Ευρώπη, δεν απαιτεί μονάχα κοινές πολιτικές μεταξύ των εθνών, αλλά και ισχυρούς δεσμούς κουλτούρας. Η διαδικασία της ενοποίησης έβρισκε πάντα αντίθετους τους θιασώτες ενός ομοσπονδιακού συστήματος, διότι εμβαθύνει τους θεσμικούς δεσμούς. Για αυτό το λόγο οι υποστηρικτές μιας Ευρώπης αυτόνομων κρατών είναι θερμοί ως προς την ιδέα της επέκτασης της Ευρωπαϊκής Ένωσης, γνωρίζοντας καλά, ότι όσο περισσότερο μεγαλώνει η Ε.Ε., τόσο χαλαρώνουν οι θεσμικοί δεσμοί μεταξύ των κρατών και συνεπώς, τόσο πιο δύσκολο θα είναι να δημιουργηθεί μια ομόσπονδη Ευρώπη. Η επέκταση της Ε.Ε. στην Ανατολική Ευρώπη κατάφερε ένα σοβαρό πλήγμα στους υποστηρικτές της ομόσπονδης Ευρώπης και μια ενδεχόμενη είσοδος της Τουρκίας σε αυτή, θα αποτελούσε το τελειωτικό χτύπημα για τους ίδιους.⁶⁰

Άλλο ένα ζήτημα το οποίο θα απασχολήσει τους φορείς παραγωγής πολιτικής (policy makers) της Ευρωπαϊκής Ένωσης στη περίπτωση όπου η Τουρκία γίνει μέλος της, είναι το ζήτημα των συνόρων της Ευρώπης. Ποια είναι τα ανατολικά όρια της Ευρώπης? Η Ε.Ε. αποφεύγει να απαντήσει σε αυτήν την ερώτηση, καθώς από γεωγραφικής άποψης, τα όρια δεν είναι ξεκάθαρα. Το να τραβηχτεί μία γραμμή από την Πετρούπολη μέχρι και τη Κωνσταντινούπολη και να ειπωθεί ότι η έκταση ανατολικά της γραμμή αυτής δεν αποτελεί ευρωπαϊκό έδαφος, είναι κάτι το πολύ αυθαίρετο. Παράλληλα, το να αφήσει κάποιος τόσο τη Τουρκία, όσο και τη Ρωσία εκτός πλαισίου της ευρωπαϊκής ιστορίας, δεν είναι κάτι το εφικτό, ειδικά από την σκοπιά των ευρωπαίων. Από την άλλη όμως, η έλλειψη ενός ορισμού για τα ανατολικά σύνορα της Ευρώπης υπαινίσσεται ότι η διαδικασία της επέκτασης της Ε.Ε. μπορεί να συνεχιστεί ατέρμονα και ότι η Τουρκία θα αποτελέσει μια εκ των πολλών χωρών της Ευρω-Ασίας η οποία θα γίνει μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης.⁶¹

Τα Ευρωπαϊκά Συμβούλια είναι διστακτικά όσον αφορά σε ένα καθαρό ορισμό του πού ακριβώς τελειώνουν τα σύνορα της Ευρώπης και οι συνέπειες του δισταγμού είναι εύκολο να κατανοηθούν. Αν διαπραγματεύσεις έχουν εκκινήσει με μία χώρα σαν τη Τουρκία, της οποίας τα σύνορα ξεκάθαρα διαπερνούν αυτό που θεωρείται σήμερα ως ευρωπαϊκό έδαφος, οι χώρες αυτές οι οποίες βρίσκονται εκτός των συνόρων της Ε.Ε. θα απαιτήσουν να γίνουν και αυτές μέλη της και κάποιες χώρες, όπως η Κροατία, θα το επιτύχουν. Οι διαπραγματεύσεις της Ε.Ε. με τη Τουρκία έχουν ανοίξει τον ασκό του Αιόλου για χώρες από την ευρύτερη περιοχή της

⁶⁰ Evin A., & Denton G., Turkey and the European Community, Opladen, Germany 1990.

⁶¹ Mc Lennan J., Spain and the process of European integration, 1957-85. Palgrave, Basingstoke 2000.

Ευρω-Ασίας. Ένα η Τουρκία γίνει μέλος της Ε.Ε.. δεν θα υπάρχει δυνατότητα άρνησης του ίδιου δικαιώματος σε χώρες οι οποίες συνορεύουν με τη Τουρκία. Ακόμα και η Ρωσία θα μπορούσε να αιτηθεί κάτι τέτοιο, τουλάχιστον θεωρητικά. Καθίσταται προφανές, λοιπόν, ότι διακυβεύονται πολλά σε μια ενδεχόμενη προσχώρηση της Τουρκίας στην Ε.Ε.. Η εν λόγω χώρα θα επηρεάσει τόσο την έννοια της Ευρώπης, όσο και τα γεωγραφικά της σύνορα.⁶²

⁶² Chrislett W., "Turkish Delight".

3. Προβλήματα και Προοπτικές που προκύπτουν από την ένταξη της Τουρκίας στην Ε.Ε.

Έχει υποστηριχθεί από πολλούς ότι «η Τουρκία μπορεί να παίξει τον ρολό της ενοποιητικής γεφύρας μεταξύ της Δυτικής Ευρώπης και του Ανατολικού Ισλαμικού κόσμου» (The Economist, 1999). Αυτή η δήλωση ανταποκρίνεται και στις αντιλήψεις πολιτικών της Τουρκίας για τον ρολό της ως «στρατιωτική γέφυρα». Άλλοι πάλι ισχυρίζονται, ότι η Τουρκία ανεξάρτητα της ικανότητας πλήρωσης των κριτηρίων της Κοπεγχάγης δεν θα πρέπει να καταστεί μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης τόσο λόγω της πολιτισμικής της διαφοράς, όσο και του ενδεχομένου μεταναστευτικού κύματος που μπορεί να πνίξει την Ευρωπαϊκή εργατική αγορά. Έτσι, το 40% όσων είναι αντίθετοι της ένταξης της Τουρκίας στην Ε.Ε. απάντησαν σε σφυγμομέτρηση, ότι ήταν αντίθετοι λόγω του κινδύνου δημιουργίας μεγάλου μεταναστευτικού κύματος από την Τουρκία στην Ε.Ε. (οπότε και φαίνεται ποσό μεγάλο ρόλο παίζει ο φόβος της ενδεχομένης μετανάστευσης από Τουρκίας στην Ευρωπαϊκή κοινή γνώμη), ενώ το 26% ήταν αντίθετοι, διότι το μεγαλύτερο τμήμα της βρίσκεται στην Ασία .

Ωστόσο, η Τουρκία θα κριθεί λόγω των κριτηρίων της Κοπεγχάγης, όπως αυτά θεσπίστηκαν στο Συμβούλιο της Κοπεγχάγης το 1993 και όχι βάσει άλλων πολιτισμικών ή άλλων αποκλίσεων της. Τα κριτήρια της Κοπεγχάγης είναι πολιτικά, οικονομικά, και αφορούν στην υιοθέτηση του κοινοτικού κεκτημένου.⁶³ Συνεπώς, οι Ευρωπαϊκές επιφυλάξεις για την Τουρκική ένταξη στην Ε.Ε. συνοψίζονται στα εξής: Πρώτα από όλα το εντυπωσιακό δημοκρατικό έλλειμμα της κεμαλικής παράδοσης με τις περιορισμένες ανοχές που επιδεικνύει σε θέματα θρησκευτικά και μειονοτικά και κατά επέκταση στο ζήτημα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, αποτελούν μεγάλη τροχοπέδη. Πιο πρόσφατο και χαρακτηριστικό παράδειγμα αυτού, αποτελούν τα γεγονότα της πλατείας Ταξίμ. Οι διαμαρτυρίες ξεκίνησαν στην Τουρκία στις 28 Μαΐου 2013. Η αρχική διαδήλωση έγινε υπό την ηγεσία των οικολόγων, κατά της κατεδάφισης του πάρκου Γκεζί για την ανέγερση ενός εμπορικού κέντρου. Οι διαδηλώσεις εξελίχθηκαν σε ταραχές σε ολόκληρη τη χώρα όταν, μια ομάδα διαδηλωτών δέχτηκε επίθεση από την αστυνομία. Ακολούθως, διαδηλώσεις ξέσπασαν σε όλη τη χώρα στο επίκεντρο των οποίων ήταν η ελευθερία του τύπου, η

⁶³ http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb63/eb63_tr_exec.pdf/.

ελευθερία της έκφρασης, το δικαίωμα του συνέρχεσθαι και η καταπάτηση του κοσμικού χαρακτήρα της Τουρκίας από την κυβέρνηση⁶⁴. Μέχρι στιγμής έχουν ανακοινωθεί επίσημα πέντε θάνατοι και οι τραυματίες ξεπερνούν τις 7.000. Από την πρώτη κιόλας στιγμή η διεθνής κοινή γνώμη παρατηρούσε με προσοχή τις εξελίξεις στη χώρα. Η Ευρωπαϊκή Ένωση κατέκρινε την υπερβολική χρήση βίας από την αστυνομία και στις 25 Ιουνίου υπουργοί εξωτερικών της Ε.Ε. υποστήριξαν την πρόταση της Γερμανίας να αναβληθούν για τέσσερις μήνες οι ενταξιακές διαπραγματεύσεις της Ε.Ε. με την Τουρκία, λόγω του χειρισμού των διαδηλώσεων από την ηγεσία της χώρας. Η καθυστέρηση στο άνοιγμα νέου κεφαλαίου διαπραγματεύσεων, θα δημιουργούσε νέες αμφιβολίες για το αν η Τουρκία, μια Μουσουλμανική χώρα 76 εκατομμυρίων κατοίκων, θα πρέπει να ενταχθεί στην Ευρωπαϊκή Ένωση⁶⁵.

Αναφορές προβλημάτων που αφορούν στα ανθρώπινα δικαιώματα εξακολουθούν να έρχονται στο φως στη ΝΑ Ευρώπη παρά τις συνταγματικές και νομοθετικές εγγυήσεις, σύμφωνα με την τελευταία αξιολόγηση του Αμερικανικού υπουργείου Εξωτερικών.⁶⁶ Η έκθεση του 2010 για τις Παγκόσμιες Πρακτικές στον τομέα των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων τεκμηριώνει ένα ευρύ φάσμα προβλημάτων, μεταξύ των οποίων ο συνωστισμός στις φυλακές, η διαφθορά και οι διακρίσεις κατά των μελών ευπαθών ομάδων. Μερικοί από τους σοβαρότερους ισχυρισμούς αφορούν στην κατάσταση των μέσων ενημέρωσης στην Τουρκία όπου πληθώρα δημοσιογράφων έχουν παραπεμφθεί σε δίκη η οποία -- σύμφωνα με τους υποστηρικτές της ελευθερίας του τύπου -- αποβλέπει στον εκφοβισμό τους. "Οι αρχές δίωξης παρενοχλούν αρθρογράφους, δημοσιογράφους και πολιτικές προσωπικότητες προσάγοντας δεκάδες υποθέσεις στο δικαστήριο, βάσει διαφόρων νόμων οι οποίοι περιορίζουν την ελευθερία των μέσων ενημέρωσης", αναφέρει το Αμερικανικό υπουργείο Εξωτερικών, προσθέτοντας ότι οι δικαστές τελικά απέρριψαν πολλές από τις διατυπωθείσες κατηγορίες.⁶⁷ Παραθέτοντας αναφορές τοπικών μέσων ενημέρωσης, η έκθεση αναφέρει ότι έως τα τέλη του 2010, οι αρχές είχαν καταθέσει περισσότερες από 5.000 υποθέσεις κατά δημοσιογράφων που κάλυπταν την εκδίκαση της υπόθεσης Εργένεκον και ότι καταδικάστηκαν περισσότερα από 20 άτομα. Σύμφωνα με το Πρόγραμμα Αλληλεγγύης των Φυλακισμένων

⁶⁴ http://www.nytimes.com/2013/06/01/world/europe/police-attack-protesters-in-istanbul-taksim-square.html?pagewanted=all&_r=0

⁶⁵ <http://www.reuters.com/article/2013/06/24/us-turkey-protests-eu-idUSBRE95N19F20130624>

⁶⁶ Ντιμιτρόβα Σβ., «Τα Ανθρώπινα Δικαιώματα Εξακολουθούν να αποτελούν θέμα σε Βαλκάνια, Τουρκία», Southeast European Times, 09 May 2011, <http://www.setimes.com/cocoon/setimes/xhtml/el/features/setimes/articles/2011/05/09/reportage-01>.

⁶⁷ Ντιμιτρόβα Σβ., «Τα Ανθρώπινα Δικαιώματα Εξακολουθούν να αποτελούν θέμα σε Βαλκάνια, Τουρκία».

Δημοσιογράφων, 43 δημοσιογράφοι, μεταξύ των οποίων και 10 αρχισυντάκτες, βρίσκονταν στη φυλακή στην Τουρκία κατά το τέλος του περασμένου έτους. Επιπλέον, αναφέρει η έκθεση, "οι οργανισμοί και οι παρατηρητές ανθρωπίνων δικαιωμάτων, καθώς και οι δικηγόροι και οι γιατροί που εμπλέκονται στην τεκμηρίωση των παραβιάσεων ανθρωπίνων δικαιωμάτων, εξακολουθούν να αντιμετωπίζουν κράτηση, δίωξη, εκφοβισμό, παρενόχληση και "κλείσιμο" των δραστηριοτήτων τους".⁶⁸

Πέρα όμως από το έλλειμμα δημοκρατίας το οποίο χαρακτηρίζει τη Τουρκική κοινωνία, η χρόνια πολιτική αστάθεια με τη περιοδική επέμβαση του στρατού μειώνει τους υποστηρικτές της ένταξης της χώρας στην Ε.Ε.. κατά μεγάλο ποσοστό. Συγκεκριμένα, οι Ένοπλες Δυνάμεις της Τουρκίας έχουν παρέμβει στη κρατική λειτουργία της Τουρκίας με πραξικοπήματα τέσσερις φορές. Κάθε φορά η επέμβαση τους στην άσκηση της κρατικής εξουσίας ήταν για σύντομο χρονικό διάστημα και ποτέ δεν επετεύχθη μόνιμο στρατιωτικό καθεστώς. Κατά τη διάρκεια των πραξικοπημάτων ο στρατός κατόρθωσε και κατοχύρωσε σημαντικές εξουσίες στο πολιτικό σύστημα της χώρας. Αντικειμενικός στόχος των στρατιωτικών επεμβάσεων ήταν η επαναφορά του κράτους στη δημοκρατική τάξη, με έναν αυταρχικό όμως τρόπο, όταν αυτή εθεωρείτο ότι απειλούταν από ανεύθυνες πολιτικές δυνάμεις.⁶⁹ Παρά το γεγονός ότι ο στρατός είναι διαχωρισμένος από το κράτος, εντούτοις, διατηρείται μεταξύ της πολιτικής ηγεσίας και του στρατιωτικού κατεστημένου μία άτυπη συμφωνία. Αυτό το *modus operandi* άρχισε να αλλάζει από τον Οκτώβριο του 2001, με τις μεταρρυθμίσεις που έγιναν στο Τουρκικό Σύνταγμα. Σημαντικές εξουσίες τις οποίες μέχρι τότε κατείχε ο στρατός περιορίστηκαν και ταυτόχρονα περιορίστηκαν και οι στρατιωτικές δαπάνες.⁷⁰

Η Ευρωπαϊκή Ένωση, δίνει έμφαση σε ζητήματα πολιτικής και δημοκρατικής λειτουργίας των κρατών-μελών. Δικαιολογημένα λοιπόν, έχει την προσδοκία να μειωθεί ο παρεμβατικός ρόλος του στρατού της Τουρκίας στις πολιτικές της υποθέσεις. Παρά το γεγονός όμως ότι η παρουσία του στρατού στη πολιτική ζωή της χώρας εγείρει αμφιβολίες για το δημοκρατικό χαρακτήρα του τούρκικου πολιτεύματος, ο τουρκικός στρατός χαίρει εκτίμησης και εμπιστοσύνης στη χώρα.⁷¹

Άλλος ένας ανασταλτικός παράγοντας για την ένταξη της Τουρκίας στην Ευρωπαϊκή Ένωση είναι η πληθυσμιακή έκρηξη, η οποία επιβεβαιώνεται από

⁶⁸ Ως άνω.

⁶⁹ Bora T., "Nationalist Discourses in Turkey", *The South Atlantic Quarterly*, 102 (2-3), 433-451.

⁷⁰ Χατζηβασιλείου Αναστ., "Τουρκία: Στρατός και Πολιτική. Το Συμβούλιο Εθνικής Ασφαλείας", 21/1/2010, www.ekem.gr.

⁷¹ Καραμπυλιός Γ., "Η Αβάσταχτη Ελαφρότητα της Πολιτικής Κυριαρχίας", Θάνος Βερεμής, Θάνος Ντόκος (επιμ.), *Η Σύγχρονη Τουρκία, Κοινωνία, Οικονομία και Εξωτερική Πολιτική*, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 2002.

στατιστικά στοιχεία. Όπως προαναφέρθηκε, το 2010 η Τουρκία θα αποτελεί τη μεγαλύτερη σε πληθυσμό έκταση της Ευρώπης και το 2025 ο πληθυσμός της θα αγγίζει τα 90 εκατομμύρια, πράγμα που σαφώς δημιουργεί φόβους στις Μεγάλες Ευρωπαϊκές χώρες. Θα πρέπει εδώ να σημειωθεί, ότι τα τελευταία 150 χρόνια ο πληθυσμός της Ε.Ε. έχει αυξηθεί 2,5 φορές, ενώ την ίδια αύξηση παρουσιάζει η Τουρκία μέσα σε μόλις 25 χρόνια. Επομένως, λόγω του μεγέθους της Τουρκίας, ενδεχομένη ένταξη της στην Ευρώπη θα σημαίνει και ριζική αλλαγή του χαρακτήρα της Ε.Ε. μετατρέποντας την σε μια απέραντη ελεύθερη ζώνη συναλλαγών.

Το τίμημα που φαίνεται να καλείται να πληρώσει η Τουρκική κοινωνία για την είσοδο της στην «ευρωπαϊκή οικογένεια» είναι, πρωτίστως, η απώλεια της εθνικής της ταυτότητας, αφού οι αρχές που την διέπουν δεν συνάδουν με την Ευρωπαϊκή τροχιά. Όσον αφορά στο πρόβλημα της ταυτότητας, αυτό συνίσταται κυρίως στο ποιος μπορεί να χαρακτηριστεί ως Ευρωπαίος. Χαρακτηριστική είναι η δήλωση του πρώην προέδρου της Γαλλίας, Vallery Giscard d'Estaing, ότι «η Τουρκία δεν είναι Ευρωπαϊκή χώρα, αλλά Ασιατική. Είναι σεβαστή, αλλά δεν μπορεί να καταστεί πλήρες μέλος της Ε.Ε.». Εξού και οι Τουρκικές αντιδράσεις περί διπλών κριτηρίων της Ευρώπης λόγω στερεοτύπων και προκαταλήψεων.

Είναι γεγονός ότι οι μουσουλμάνοι, και κατά επέκταση οι Τούρκοι, θεωρούνται από πολλούς ως 'άλλοι'. Δυστυχώς, πολλές φορές ο μουσουλμανισμός φαίνεται να συνδέεται στο μυαλό πολλών με τη τρομοκρατία. Άλλωστε, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο το οποίο πραγματοποιήθηκε στο Ελσίνκι το 1999 και το οποίο έθεσε τη Τουρκία σε καθεστώς ένταξης, πραγματοποιήθηκε πριν από τα γεγονότα της 9/11 και τον συνακόλουθο 'πόλεμο κατά της τρομοκρατίας'. Έκτοτε, ισλαμικής προέλευσης τρομοκρατικές ενέργειες έχουν πραγματοποιηθεί στην Ευρώπη, εκ των οποίων οι χειρότερες ήταν στη Μαδρίτη στις 11 Μαρτίου 2004 και στο Λονδίνο στις 7 Ιουλίου 2005.⁷²

Οι αυστηροί κανόνες που περιλαμβάνει το ιερό βιβλίο των μουσουλμάνων το κοράνι, η ενδυμασία των γυναικών, ο φερετζές και γενικότερα η θέση της γυναίκας στην τουρκική κοινωνία όπως αυτή προβλέπεται από τον ισλαμικό νόμο, αποτελούν ορισμένα από τα πρώτα χαρακτηριστικά του Ισλάμ που φοβίζουν τους ευρωπαίους πολίτες. Μέχρι το 1926 ίσχυε ο μουσουλμανικός νόμος που επέτρεπε στους άνδρες να χωρίζουν τις γυναίκες τους χωρίς τη συναίνεσή τους, ενώ σήμερα στις φτωχογειτονιές της Κωνσταντινούπολης, οι γυναίκες χρειάζονται ακόμα την άδεια του άνδρα για να βγουν από το σπίτι τη νύχτα. Σε κάποιες πόλεις της Ανατολίας δύσκολα συναντάει κανείς γυναίκες στους δρόμους, έστω και το μεσημέρι. Συνεπώς, το

⁷² Tziampiris Arist., Turkey's Accession to the European Union: An Unusual Candidacy, The Constantinos Karamanlis Institute for Democracy Series on European and International Affairs, Athens 2009.

αυστηρό περιεχόμενου του Ισλάμ, είναι η αιτία που σε πρώτη φάση καλλιεργεί ένα κλίμα εσωστρέφειας στη «γηραιά» ήπειρο και δημιουργεί την πεποίθηση ότι η Τουρκία ανήκει περισσότερο στην Ανατολή και όχι στην Δύση. Η άποψη αυτή ενισχύεται, συχνά, από την προπαγάνδα για τις Σταυροφορίες και την πολιορκία της Βιέννης από τους Οθωμανούς ή τις θέσεις της Καθολικής Εκκλησίας και των ιστορικών ηγετών των προτεσταντών. Παρά το γεγονός ότι οι Σουνίτες τρομοκράτες αποτελούν ένα εξαιρετικά χαμηλό ποσοστό του παγκόσμιου μουσουλμανικού πληθυσμού, αυτά τα γεγονότα έχουν δημιουργήσει μία ατμόσφαιρα υποψίας και φόβου. Συνοψίζοντας, το αυστηρό περιεχόμενο του Ισλάμ, ο φόβος, αφενός ότι πίσω από το σύνολο των τρομοκρατικών επιθέσεων κρύβονται αποκλειστικά και μόνο ισλαμιστές και αφετέρου ότι επίκειται μία πολιτισμική μεταμόρφωση της «γηραιάς» ηπείρου με την ένταξη της Τουρκίας στην Ε.Ε., καθιστούν το Ισλάμ έναν από τους βασικότερους ανασταλτικούς παράγοντες της τουρκικής ενταξιακής προοπτικής.⁷³

Εκτός από τα παραπάνω εμπόδια, τροχοπέδη για την ένταξη της Τουρκίας στην Ευρωπαϊκή Ένωση, αποτελεί το Κυπριακό Ζήτημα⁷⁴. Σαν να μην έφθαναν αυτά τα πολλαπλά προβλήματα που έχει η Τουρκία στον περίγυρό της, η Άγκυρα έχει από δική της πρωτοβουλία μέσα στον τελευταίο μισό αιώνα και πλέον δημιουργήσει πολλαπλά προβλήματα με την Ελλάδα, διεκδικήσεις διεθνούς νομικής φύσεως, οροθεσίας θαλάσσιου και εναέριου χώρου, αλλά τώρα ακόμη και εδαφικής κυριότητας, κοιτασμάτων πετρελαίου, μειονοτικών δικαιωμάτων κ.λπ. – μια σειρά απαιτήσεων που έχουν επεκτατικό χαρακτήρα και που δεν είχαν προβληθεί σε παλαιότερες εποχές. Η αφορμή: το Κυπριακό Πρόβλημα. Η αρχική προβολή του ελληνικού αιτήματος της Ένωσης έδωσε λαβή στη Μεγάλη Βρετανία να υποκινήσει έντεχνα την έντονη ανάμιξη της Τουρκίας, έτσι ώστε το βάρος μιας οποιασδήποτε λύσης να μην πέσει στο Λονδίνο, αλλά στην Άγκυρα. Αποτέλεσμα: έξι δεκαετίες ελληνοτουρκικής έντασης, αντιπαλότητας, αδιεξόδων, ενώ στα χρόνια αυτά οι βρετανικές βάσεις λειτουργούν ανενόχλητα – έστω και χωρίς κανέναν πια στρατηγικό λόγο υπάρξεως.

Εξαιτίας του εν λόγω ζητήματος, η Ελλάδα αντιμετώπιζε αρνητικά την οποιαδήποτε οικονομική ή πολιτική παραχώρηση στη Τουρκία. Η αίτηση ένταξης της Κύπρου το 1993 οδήγησε σε δύο συμβιβασμούς μεταξύ της Ελλάδας και τη Ε.Ε., το 1995 με την έγκριση της Τελωνειακής Ένωσης Ε.Ε.-Τουρκίας έναντι της έναρξης διαπραγματεύσεων ένταξης της Κύπρου και το 1999 με την αποδοχή της τουρκικής

⁷³ Jorgensen, K. E., *The Politics of Accession Negotiations*, in E. Lagro & K. E. Jorgensen, *Turkey and the European Union: Prospects for a Difficult Encounter*, Pallgrave Macmillan, London 2007.

⁷⁴ Πέτρος Λιάκουρας, *Το Κυπριακό Από τη Ζυρίχη στη Λουκέρνη*, Σε Αναζήτηση Ομοσπονδιακής Επίλυσης, εκδ. Ι.Σιδέρης, Αθήνα 2007

υποψηφιότητας από την Ελλάδα στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Ελσίνκι έναντι της κυπριακής ένταξης. Η αποδοχή της τουρκικής υποψηφιότητας στο Ελσίνκι σημάδεψε μια ευρύτερη αλλαγή της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής έναντι της Τουρκίας, που πέρασε από την επίλυση των πολιτικών διαφορών με την Τουρκία μέσω της αντιπαράθεσης, σε εκείνη του διαλόγου και τη βελτίωσης των σχέσεων. Η συνειδητή αυτή αλλαγή οφειλόταν στη διαπίστωση ότι θα είναι ευκολότερη η ομαλοποίηση των σχέσεων με τη γείτονα μέσω της διαδικασίας ένταξης και στη συνέχεια η ανάπτυξή τους με μια εντεταγμένη Τουρκία. Άλλωστε η Τελωνιακή Ένωση είχε ήδη αυξήσει εντυπωσιακά τον όγκο του διμερούς εμπορίου. Οι διαπραγματεύσεις ένταξης της Τουρκίας ξεκίνησαν το 2005, αφού εν τω μεταξύ είχε ενταχθεί η Κύπρος και είχε απορριφθεί από την Ελληνοκυπριακή κοινότητα το Σχέδιο Αννάν. Η μη αναγνώριση της Κύπρου από την Τουρκία σύντομα ήλθε στο τραπέζι των διαπραγματεύσεων. Η Κύπρος μπλόκαρε το Δεκέμβριο του 2006 οκτώ κεφάλαια που άπτονται της αναγνώρισής της, ενώ άλλο πρόβλημα προέκυψε με την μη επικύρωση από την Τουρκία της επέκτασης της τελωνιακής ένωσης στην Κύπρο και της εφαρμογής του Πρόσθετου Πρωτοκόλλου σ' ότι αφορά την πρόσβαση κυπριακών πλοίων στα τουρκικά λιμάνια.⁷⁵

Μια απρόσμενη συμφωνία επίλυσης του Κυπριακού θα επέτρεπε τη συνέχιση των διαπραγματεύσεων και θα έριχνε το βάρος του μπλοκαρίσματος σε άλλα κράτη μέλη, λύση όμως δεν φαίνεται πιθανή στο σύντομο διάστημα μέχρι τις προεδρικές εκλογές της Τουρκοκυπριακής κοινότητας, ούτε μετά τις εκλογές, αν το αποτέλεσμα τους είναι αυτό που αναμένεται. Χωρίς λύση του Κυπριακού θα πρέπει να βρεθούν συμβιβαστικοί τρόποι άρσης των κυπριακών αντιρρήσεων. Το εγχείρημα είναι δύσκολο γιατί στις περισσότερες περιπτώσεις προϋποθέτει την αλλαγή θέσεων δεκαετιών και από τις δύο πλευρές. Ακόμη και αν βρεθούν φόρμουλες για να προχωρήσουν οι διαπραγματεύσεις, η επίλυση του Κυπριακού θα πρέπει να προηγηθεί της κατάληξής τους. Μέχρι τότε είναι πιθανό ν' αλλάξει η διάθεση των ευρωπαϊκών κρατών που δεν επιθυμούν την ένταξη της Τουρκίας, ιδίως αν έχουν αλλάξει οι κυβερνήσεις τους.⁷⁶

Ακόμα ένα σύνθετο εσωτερικό/εξωτερικό πρόβλημα για τη Τουρκία, είναι το Κουρδικό. Τα 12 ή 14 εκατομμύρια Κούρδων, που ζουν τόσο σε συμπαγείς ομάδες στη Νοτιοανατολική Τουρκία όσο όμως και διάσπαρτες στις μεγαλουπόλεις, διεκδικούν δικαιώματα γλώσσας και έκφρασης κάθε λογής⁷⁷. Και, αν σε παλαιότερες εποχές το κεμαλικό κράτος ηρνείτο την ύπαρξη καν Κούρδων σήμερα διστακτικά, με

⁷⁵ Mallinson W., 2005, *Cyprus: A Modern History*, Greece Tavis.

⁷⁶ Mallinson W., 2005, *Cyprus*.

⁷⁷ Kemal Kırışçi – Gareth M. Winrow, *The Kurdish Question and Turkey: An Example of a Trans-State Ethnic Conflict*, 1997 Great Britain Σελ. 119

το σταγονόμετρο και με έντονη αντίδραση της αντιπολίτευσης, η πολιτεία δέχεται να αναγνωρίσει ορισμένα δικαιώματα χρήσης της γλώσσας, ελευθερίας ομαδικών εκδηλώσεων και οργανώσεων. Υπάρχει όμως και η εξωτερική πλευρά. Και αυτή είναι η πρόσφατη δημιουργία του ιρακινού Κουρδιστάν, που τυπικά δεν είναι ακόμη κράτος, στην ουσία όμως αποτελεί το πρώτο κουρδικό κρατικό μόρφωμα στην ιστορία⁷⁸.

Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο ανέκαθεν ενθάρρυνε την Τουρκική Κυβέρνηση να επιλύσει το πρόβλημα της τρομοκρατίας με δημοκρατικά μέσα, στα πλαίσια του σεβασμού στους κανόνες δικαίου. Μετά τη συρροή Κούρδων προσφύγων σε ορισμένες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης στις αρχές του 1998, τα ευρωπαϊκά θεσμικά όργανα πίεσαν την Τουρκική Κυβέρνηση να εξεύρει πολιτική λύση στην καταστολή που ασκείτο κατά του κουρδικού λαού, ζητήθηκε δε ρητώς από την Τουρκία να σταματήσει τις στρατιωτικές της επιχειρήσεις στο Βόρειο Ιράκ. Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο ζήτησε από την Ένωση (ψήφισμα της 15.01.1998) να αναλάβει διεθνή πρωτοβουλία για την επίλυση του προβλήματος αυτού και κάλεσε το Συμβούλιο και τα κράτη μέλη να θέσουν το θέμα της παραβίασης των δικαιωμάτων των Κούρδων ενώπιον της Επιτροπής για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου των Ηνωμένων Εθνών. Κατά τον Αύγουστο του 1998 επαναλήφθηκαν και πάλι οι μάχες μεταξύ τουρκικών στρατιωτικών δυνάμεων και των αυτονομιστών Κούρδων στα νοτιοανατολικά της Ανατολίας καθώς και στις όχθες της Μαύρης Θάλασσας. Στις 28 Αυγούστου 1998 ο αρχηγός των αυτονομιστών Κούρδων, Αμπντουλάχ Οτσαλάν κήρυξε μονομερή ανακωχή αλλά αυτή απορρίφθηκε από το τουρκικό στρατό ο οποίος εξακολουθεί να απαιτεί τη διατήρηση της κατάστασης έκτακτης ανάγκης στο νοτιοανατολικό τμήμα της χώρας. Ο Οτσαλάν, ο οποίος είχε καταφύγει στο εξωτερικό, συνελήφθη στην Κένυα τον Φεβρουάριο του 1999. Το Δικαστήριο Κρατικής Ασφάλειας της Άγκυρας τον καταδίκασε σε θάνατο στις 29 Ιουνίου 1999, για τρομοκρατία και πράξεις στρεφόμενες κατά της εδαφικής ακεραιότητας της χώρας. Το Ανώτατο Δικαστήριο της Τουρκίας επικύρωσε την απόφαση. Ο Οτσαλάν έκανε έφεση στο Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων. Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, με το ψήφισμα της 22ης Ιουλίου 1999, ασκεί πιέσεις στις τουρκικές αρχές προκειμένου να μην εκτελεστεί η ποινή. Ο Οτσαλάν ζήτησε από το PKK τον τερματισμό των βιαιοπραγιών από την 1η Σεπτεμβρίου, ενώ βρίσκεται τώρα σε ισχύ ένας νόμος αμνηστίας, ο οποίος παραχωρεί μείωση ποινής στα μέλη του PKK που παραδίδονται και αποκαλύπτουν πληροφορίες σχετικά με την οργάνωσή τους. Στις 13 Ιανουαρίου 2000, ο κυβερνητικός συνασπισμός αποφάσισε την αναβολή της

⁷⁸ Gareth R. V. Stansfield, *Iraqi Kurdistan: Political Development and Emergent Democracy*, RoutledgeCurzon 2003

εκτέλεσης του Οτσαλάν, εν αναμονή της απόφασης του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων. Η απόφαση αυτή, η οποία έτυχε θετικής υποδοχής και θεωρείται ότι ανταποκρίνεται στις επιταγές της λογικής. Προκάλεσε εντούτοις τη διαμαρτυρία του εθνικιστικού κόμματος, το οποίο την θεωρεί παραχώρηση στην Ε.Ε. Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, δήλωνε με το ψήφισμά του της 17^{ης} Ιουλίου 1998 σχετικά με την έκθεση της Επιτροπής όσον αφορά την εξέλιξη των σχέσεων με την Τουρκία, ότι είναι υπέρμαχος μιας πολιτικής λύσης στη διαμάχη. Συγκατατίθεται, επιπλέον, στις προτάσεις που στοχεύουν στην νομική αναγνώριση την κουρδικής ταυτότητας, ή κάποιων τουλάχιστον τύπων της πολιτιστικής της ταυτότητας, και υποστηρίζει όλες τις πρωτοβουλίες οι οποίες ενδέχεται να διευκολύνουν το διάλογο μεταξύ των ενδιαφερομένων μερών. Εντούτοις, η Επιτροπή στην περιοδική της έκθεση του 1999 σχετικά με την πρόοδο που πραγματοποίησε η Τουρκία προς την κατεύθυνση της ένταξης, εκφράζει τη λύπη της για το γεγονός ότι δεν σημειώθηκε καμία πρόοδος προς την κατεύθυνση αυτή. Στις αρχές του 1999, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο ενθάρρυνε την τουρκική κυβέρνηση να εξακολουθήσει να ενισχύει την οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη των κουρδικών περιοχών. Τον Μάρτιο του 1999, ο πρωθυπουργός Ετσεβίτ ανακοίνωσε τη χορήγηση ποσού ύψους εκατό εκατομμυρίων δολαρίων για τα επόμενα δύο χρόνια για τις περιοχές αυτές.⁷⁹

Η γεωγραφική θέση της Τουρκίας, σε συνδυασμό με τις πολιτικές εξελίξεις σ' όλον της τον περίγυρο, την αναγκάζει να στρέφει συνεχώς το περισκόπιο των εξωτερικών εξελίξεων προς τέσσερις τουλάχιστον κατευθύνσεις, που εν δυνάμει έχουν σημαντικό πολιτικό περιεχόμενο: α) στη ρευστότητα στο Ιράκ γενικά, και όχι μόνο στην κουρδική περιοχή· β) στις εξελίξεις στον Καύκασο, με άλυτη την αρμενο-αζερική διαφορά και τον κομβικό ρόλο του Αζερμπαϊτζάν στο πολύπλευρο πρόβλημα των αγωγών πετρελαίου και αερίου· γ) στην ολοένα πιο έκδηλη και έντονη πολιτική/στρατιωτική παρουσία της Μόσχας στην περιοχή, όχι μόνο του Καυκάσου αλλά και της Μαύρης Θάλασσας· και δ) στην αυξομειούμενη κατά καιρούς ένταση στη Μέση Ανατολή, στα προβλήματα της ασταθούς ισορροπίας της σχέσης της Τουρκίας με τους Ισραηλινούς αφενός, και τους Σύρους γείτονές της αλλά και τους άλλους διάφορους Άραβες (Παλαιστίνιους, Ιορδανούς κ.λπ.) αφετέρου. Ομολογουμένως, η τουρκική διπλωματία προσπαθεί να αξιοποιήσει αυτά τα πολλαπλά προβλήματα, για να διεκδικεί το ρόλο της περιφερειακής Μεγάλης Δύναμης και να επιζητεί την αντίστοιχη θέση στη διεθνή σκηνή⁸⁰.

⁷⁹ «Η Τουρκία και οι Σχέσεις με την Ευρωπαϊκή Ένωση», Θεματικό δελτίο αριθ. 7, Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, Ομάδα Εργασίας Διεύρυνση, Λουξεμβούργο, 10 Φεβρουαρίου 2000.

⁸⁰ Νταβούτογλου Α., Το Στρατηγικό Βάθος Η Διεθνής Θέση της Τουρκίας, Εκδ. Ποιότητα 2010 σελ. 223-226

Όλη η ανώτερη προβληματική δικαιολογεί εν μέρει και τις κατά καιρούς δημοσκοπήσεις, όπως αυτή της Γερμανίας, που εμφανίζει το 52% να τάσσονται κατά της ένταξης της Τουρκίας στην Ε.Ε. και μόνον το 25% υπέρ αυτής. Τα προβλήματα που θέτει η προοπτική ένταξη της Τουρκίας έχουν να κάνουν με το γεωγραφικό ζήτημα (εάν και κατά ποσό η Τουρκία ανήκει γεωγραφικά στην Ευρώπη), με το ζήτημα της ταυτότητας, μιας και κατά πολλούς η Ευρώπη είναι μια ιδέα και η Τουρκική κουλτούρα δεν είναι Ευρωπαϊκή, (το ερώτημα εδώ είναι κατά ποσό θα μπορούσαμε να έχουμε την γέννηση και αποδοχή μιας Ευρώ- Τουρκικής κουλτούρας ή έστω πολυπολιτισμικής κουλτούρας στα πλαίσια της αρχής unity in diversity).

Ο πληθυσμιακός όγκος της και το χαμηλό κατά κεφαλήν εισόδημα της Τουρκίας, εν συγκρίσει με το Ευρωπαϊκό, θα όξυνε ακόμα περισσότερο την οικονομική κατάσταση της Ευρώπης που φαίνεται να περνά κρίση. Η είσοδος της Τουρκίας θα δημιουργήσει αναμφίβολα προβλήματα στην Ε.Ε.. Για παράδειγμα, η Τουρκία βασίζεται στην αγροτική παραγωγή της, που περιλαμβάνει υψηλό μέρος του Α.Ε.Π. της χώρας, έτσι η Κ.Α.Π είναι αμφίβολο αν θα άντεχε το βάρος της εισόδου της Τουρκίας οικονομικώς, με τον υφιστάμενο Ευρωπαϊκό προϋπολογισμό. Αν μιλήσουμε όμως με ορούς οικονομικών μεγεθών, το Τουρκικό Α.Ε.Π την περίοδο 2002-2003 αυξήθηκε κατά 6,5%, ενώ αυτό που εντυπωσιάζει είναι ο συνδυασμός του ρυθμού ανάπτυξης με την παράλληλη μείωση του πληθωρισμού. Το δημόσιο χρέος επίσης μειώθηκε από 17% σε 7%. Και το καθαρό δημόσιο χρέος ως ποσοστό του Α.Ε.Π από 91% μειώθηκε σε 65%, αποτέλεσμα διαρθρωτικών μακροοικονομικών μεταρρυθμίσεων, στα πλαίσια του προγράμματος για οικονομική σταθερότητα που υποστηρίχθηκαν από το Δ.Ν.Τ βάσει των Ευρωπαϊκών απαιτήσεων. Παρά το γεγονός ότι μεγάλο ποσοστό ευρωπαίων πολιτών βρίσκει περισσότερα μειονεκτήματα παρά πλεονεκτήματα όσον αφορά στο ενδεχόμενο ένταξης της Τουρκίας στην Ευρωπαϊκή Ένωση, υπάρχει ωστόσο και η μερίδα εκείνων οι οποίοι μόνο ευοίωνες προοπτικές βλέπουν από μια τέτοια ένταξη, καθώς ισχυρίζονται ότι τόσο η Ευρώπη όσο και η Τουρκία χρειάζονται η μία την άλλη τόσο πολιτικά όσο και οικονομικά. Παράλληλα, ισχυρίζονται ότι Τα οφέλη ασφάλειας και τα στρατηγικά πλεονεκτήματα για την Ε.Ε. με την Τουρκία ως μέλος θα ήταν πολλά, ξεκινώντας με τη σχέση μεταξύ Ε.Ε. και ΝΑΤΟ, του οποίου η Τουρκία είναι μέλος εδώ και πολλά χρόνια. Παρομοίως, η σημερινή εμπλοκή της Ε.Ε. στα προβλήματα που σημειώνονται στην Μεσόγειο θα ήταν πολύ πιο εύκολο να έρθει σε συμφωνία με την Τουρκία. Στην Βοσνία - Ερζεγοβίνη η συνεργασία Ε.Ε. - Τουρκίας είναι θεμελιώδης για την επίτευξη μιας βιώσιμης λύσης.⁸¹

⁸¹ <http://www.tovima.gr/opinions/article/?aid=406313>.

Για κάποιους άλλους, το ερώτημα εάν η Τουρκία ανήκει στην Ευρωπαϊκή Ένωση, δεν θα έπρεπε να τίθεται καθόλου. Τέσσερεις ειδικοί πάνω στο θέμα, ο Αμερικανός Άντριου Μοράβσικ⁸², ο Βρετανός Μαρκ Μαζάουερ⁸³, ο Γάλλος Πασκάλ Μπονιφάς⁸⁴ ερωτηθέντες για την ευρωπαϊκή επιτροπή της Τουρκίας απάντησαν:

Η ένταξη της Τουρκίας είναι πολιτική επιλογή. Επειδή η Τουρκία αφ ενός μεν έχει ζωτικούς οικονομικούς και γεωπολιτικούς δεσμούς με την Ευρώπη, ενώ από την άλλη είναι σχετικά μικρή αν συγκριθεί με τον πυρήνα της Ευρώπης πιστεύω, ότι η ένταξή της θα ήταν ένα φωτισμένο και πραγματιστικό βήμα για τους Ευρωπαίους. Το ερώτημα είναι εάν εκείνοι οι Ευρωπαίοι ηγέτες, που την επιθυμούν, πέρα από χώρες όπως η Ελλάδα και η Κύπρος, να πεισθούν να ακολουθήσουν;». ⁸⁵

Όσοι, δεν θέλουν να επιτραπεί η ένταξη της Τουρκίας στην Ε.Ε., διεκδικούν "την Ευρώπη για τους Ευρωπαίους". Αλλά τέτοιας μορφής ήταν και το δημαγωγικό επιχείρημα που κάποτε απέκλειε τους Εβραίους και πιο πρόσφατα τους Ορθόδοξους Χριστιανούς από την "ευρωπαϊκή Ευρώπη". «Προτιμώ η δική μου Ευρώπη να είναι αναμειγμένη πολιτιστικά, όπως ήταν πάντοτε στην ιστορία. Εφόσον η Ε.Ε. προσφέρεται να συζητήσει την ένταξη της Τουρκίας, πρέπει να το πράξει με ευρύ πνεύμα και όχι με το κάλπικο ζήτημα της ευρωπαϊκής "ταυτότητας"». ⁸⁶

Κατά τον Μπονιφάς, η τουρκική υποψηφιότητα δεν πρέπει να κριθεί μονόπλευρα. Στα επιχειρήματα των αντιτιθέμενων στην ένταξη α) δεν ανήκει στην Ευρώπη β) δεν είναι έτοιμη, γ) είναι μουσουλμανική και δ) φιλοαμερικανική χώρα, «πρέπει να λάβουμε υπ' όψιν την εξής ουσιώδη διάσταση: συμβάλλει θετικά ή όχι στο εγχείρημα μιας Ευρώπης υπερδύναμης;». ⁸⁷

⁸² Καθηγητής - διευθυντής του Προγράμματος Ευρωπαϊκής Ένωσης στο Πανεπιστήμιο του Πρίνστον.

⁸³ Καθηγητής Ευρωπαϊκής Ιστορίας στο Πανεπιστήμιο Κολούμπια, συγγραφέας.

⁸⁴ Ίδρυτής και πρόεδρος του γαλλικού Ινστιτούτου Διεθνών και Στρατηγικών Σχέσεων (IRIS), καθηγητής στο Πανεπιστήμιο Paris.

⁸⁵ Μοραβσικ Α., «Μη Πετάτε τη Τουρκία απ'το Τρένο», *Τα Νέα*, Αρ. Φύλλου 18724, 23 Δεκεμβρίου 2006.

⁸⁶ Μαζάουερ Μ., «Μη Πετάτε τη Τουρκία απ'το Τρένο», *Τα Νέα*, Αρ. Φύλλου 18724, 23 Δεκεμβρίου 2006.

⁸⁷ Μπονιφάς Π., «Μη Πετάτε τη Τουρκία απ'το Τρένο», *Τα Νέα*, Αρ. Φύλλου 18724, 23 Δεκεμβρίου 2006.

Παρά το γεγονός ότι υπάρχουν υποστηρικτές της τουρκικής ένταξης στην Ε.Ε., η ένταξή της προμηνύεται να έχει αρνητικά αποτελέσματα, και τούτο διότι δεν προσκρούει μόνο στις τοποθετήσεις συγκεκριμένων Ευρωπαίων πολιτικών ηγετών. Όπως ήδη επισημάνθηκε, αποκρούεται και από την πλειοψηφία των Ευρωπαίων πολιτών.

Μολονότι δε, οι Τούρκοι ιθύνοντες, για τους λόγους που επίσης αναφέρθηκαν ανωτέρω, εμμένουν στον στόχο της πλήρους ένταξης, το πιθανότερο είναι ότι, συν τω χρόνω, η κοινοτική παρελκυστικότητα και η συνακόλουθη απογοήτευση της τουρκικής κοινής γνώμης θα ωθήσουν την Άγκυρα σε αλλαγή πορείας. Και ειδικότερα στην υιοθέτηση μιας εναλλακτικής στρατηγικής συνδυάζουσας τη συνέχιση της προσπάθειάς της να αναδειχθεί σε μεγάλη περιφερειακή δύναμη και «απαραίτητο σύμμαχο» των Η.Π.Α., με την καλλιέργεια προνομιακών δεσμών με την Κοινοτική Ευρώπη. Σημειωτέον ότι μια τέτοια τροπή των ευρωτουρκικών πραγμάτων θα εξυπηρετούσε και τα ελληνικά συμφέροντα, στο μέτρο που, αφ' ενός, η Ε.Ε. θα διατηρούσε και ενδεχομένως θα αύξανε την επιρροή της επί της Άγκυρας και, αφ' ετέρου, η τελευταία αυτή θα έμενε εκτός ορισμένων κοινοτικών θεσμικών χώρων-κλειδί, με επακόλουθο, μεταξύ άλλων, τη δυσχέραση και ενδεχόμενης τουρκικής δημογραφικής διείσδυσης στην Ελλάδα.

Συμπεράσματα

Όπως επεσήμανε ο Ernst Haas, στον σύγχρονο κόσμο οι κοινωνίες χαρακτηρίζονται από τον ανταγωνισμό των διαφόρων κοινωνικών ομάδων συμφερόντων. Κατά την έννοια αυτή ο Haas ισχυρίζεται ότι τα χαρακτηριστικά των σύγχρονων πλουραλιστικών κοινωνιών, βασικός πυρήνας των οποίων είναι ο ανταγωνισμός αλλά και η σύνθεση των ιδιοτελών συμφερόντων διαφόρων ομάδων πίεσης και πολιτικών κομμάτων, είναι δυνατό να εκφραστούν και σε επίπεδο διεθνούς κοινότητας. Η λειτουργική προσέγγιση βασίζεται κατά κύριο λόγο στην ύπαρξη και λειτουργία στο πλαίσιο των κοινωνιών των εμπλεκόμενων μερών μίας σύγχρονης κοινωνίας πολιτών, όπου τα διάφορα συμφέροντα εκφράζονται μέσα από ομάδες πίεσης, πολιτικά κόμματα, μη-κυβερνητικές οργανώσεις, οργανώσεις των κοινωνικών εταίρων, των οργανισμών τοπικής αυτοδιοίκησης. Προϋποθέτει, λοιπόν, την ύπαρξη πλουραλιστικών κοινωνιών με την αντίστοιχη θεσμική συγκρότηση. Όμως η Τουρκία, στην καλύτερη περίπτωση, διανύει τη νηπιακή της ηλικία στον τομέα αυτό. Η κοινωνία των πολιτών και οι πολιτικοί θεσμοί είναι ιδιαίτερα αδύναμοι, γεγονός που μειώνει τα όποια θετικά αποτελέσματα μπορεί να έχει η διαδικασία αναβάθμισης του κοινού συμφέροντος στην πορεία προς την ένταξη.⁸⁸

Πιο συγκεκριμένα, η κοινωνία των πολιτών στην Τουρκία άρχισε να οικοδομείται σταδιακά κατά τη δεκαετία το 1980 ως αποτέλεσμα των οικονομικών μεταρρυθμίσεων. Έκτοτε, η τουρκική κοινωνία οργανώνεται από κάτω προς τα πάνω για πρώτη φορά στην ιστορία της, καθώς μέχρι τώρα είχε ακριβώς την αντίθετη πορεία. Οργανωμένες μορφές και θεσμοί της κοινωνίας πολιτών εμφανίστηκαν κυρίως στις πόλεις. Στην Τουρκία, η ιδέα της κοινωνίας πολιτών είναι στενά συνδεδεμένη με την αμφισβήτηση της πολιτικής ελίτ, και του κεμαλικού κράτους.⁸⁹

⁸⁸ Μαριάς. Ν., (2001) «ΕΛΣΙΝΚΙ: Διαπραγματευόμενοι την ειρήνη», *Η Ελλάδα και το Ευρωπαϊκό Μέλλον της Τουρκίας*, Αθήνα Σιδέρης.

⁸⁹ Ως άνω.

Βεβαίως, τόσο το τουρκικό Σύνταγμα όσο και η σχετική νομοθεσία δημιουργούν ένα τεράστιο πλέγμα εμποδίων για την ίδρυση και λειτουργία θεσμών και οργανώσεων της κοινωνίας πολιτών, ενώ τα δικαστήρια και οι αρχές διαδραματίζουν έναν έντονα εποπτικό ρόλο. Ο κύριος χώρος δραστηριοποίησης οργανώσεων της κοινωνίας πολιτών είναι η προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και η προστασία του περιβάλλοντος. Σημαντικό ρόλο στην τουρκική κοινωνία έχουν, επίσης, αποκτήσει σταδιακά οι κοινωνικοί εταίροι, με αποτέλεσμα να τεθούν οι πρώτες βάσεις για τη δημιουργία μιας σύγχρονης κορπορατιστικής κοινωνίας. Τα τελευταία χρόνια οι κοινωνικοί εταίροι συμμετέχουν ενεργά στον δημόσιο διάλογο για την πορεία της Τουρκίας.

Αυτό που παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον είναι η δημιουργία μετά το 1990 μίας στην ουσία ισλαμικής κοινωνίας πολιτών, η οποία δρα παράλληλα με τις άλλες οργανώσεις της τουρκικής κοινωνίας. Όμως το επίπεδο ανάπτυξης των ομάδων συμφερόντων και των διάφορων εθελοντικών οργανώσεων στην Τουρκία υπολείπεται οπωσδήποτε αυτού των χωρών-μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Επίσης οι περιορισμοί που υφίστανται τα συνταγματικά δικαιώματα στην Τουρκία, και κυρίως το δικαίωμα του συνεταιρίζεσθαι, η ελευθερία του τύπου, η ελευθερία της έκφρασης και η ελευθερία του συνέρχεσθαι αποτελούν ανασταλτικά στοιχεία για την οργάνωση και λειτουργία μιας σύγχρονης κοινωνίας πολιτών εκεί. Ακόμα, θα πρέπει να σημειώσουμε ότι, σύμφωνα με ορισμένες εκτιμήσεις, αρκετές από τις εμφανιζόμενες ως δήθεν Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις στην Τουρκία, στην ουσία ελέγχονται από το κεμαλικό καθεστώς.⁹⁰

Αρκετοί αναλυτές πιστεύουν ότι οι οικονομικές μεταρρυθμίσεις που λαμβάνουν χώρα στην Τουρκία και ο εκσυγχρονισμός της τουρκικής κοινωνίας θα συμβάλλουν στην πραγματική ενίσχυση της κοινωνίας πολιτών και στην ανάληψη ακόμα πιο ενεργού ρόλου στο πλαίσιο της Τουρκίας. Σύμφωνα με την προσέγγιση αυτή, ο κοινωνικός πλουραλισμός θα αρχίσει να συμβαδίζει με την ίδια την οικονομική ανάπτυξη της τουρκικής κοινωνίας, ενώ οι απαιτήσεις για κοινωνικές μεταρρυθμίσεις και εκσυγχρονισμό δε θα προέρχονται μόνο από τις κλασικές οργανώσεις της κοινωνίας πολιτών. Διάφορες άλλες ομάδες συμφερόντων οι οποίες μέχρι πρότινος διέκειντο ευμενώς στο καθεστώς, όπως είναι η περίπτωση διάφορων επιχειρηματικών κύκλων, απαιτούν πλέον ταχύτερους ρυθμούς εκσυγχρονισμού της Τουρκίας από αυτούς που είναι διατεθειμένη να αποδεχτεί η πολιτικοστρατιωτική ελίτ

⁹⁰ Ζέπος Δ., 2002, *Το Μέλλον της Ευρώπης και η Τουρκία-Ζάππειο Μέγαρο*, 23 Ιανουαρίου 2002, Ελληνικό Κέντρο Ευρωπαϊκών Μελετών, Αθήνα. Σάκκουλα.

της χώρας. Φαίνεται λοιπόν, ότι η οικονομική λογική αρχίζει να αναβαθμίζεται έναντι της πολιτικής-εθνικιστικής και οι κοινωνίες των πολιτών να αλληλοανακαλύπτονται.⁹¹

Προκειμένου λοιπόν, να αποφευχθούν οι κοινωνικές εντάσεις, αλλά και για να μη δοθεί αφορμή για επέμβαση εκ μέρους του στρατού, θα πρέπει όλη η διαδικασία εκσυγχρονισμού και ευρωπαϊκής προσαρμογής της τουρκικής οικονομίας και κοινωνίας να γίνει με απόλυτη διαφάνεια και στη βάση ενός δημόσιου διαλόγου όλων των κοινωνικών και πολιτικών δυνάμεων της γείτονος. Την ανάγκη σύναψης ενός κοινωνικού συμβολαίου για την ειρηνική προώθηση των πολιτικών αλλαγών στην Τουρκία προκειμένου να αποφευχθεί ο απομονωτισμός, οι εσωτερικές συγκρούσεις αλλά και ο αυταρχισμός, φαίνεται πλέον να προκρίνουν αρκετές φωνές στην άλλη άκρη του Αιγαίου. Σε μελέτη-έρευνα που διενεργήθηκε εκ μέρους του Τμήματος πολιτικών Επιστημών του Πανεπιστημίου του Βοσπόρου, κατά την περίοδο 8-30 Νοεμβρίου 2001, με θέμα τις αντιλήψεις της τουρκικής κοινωνίας σε θέματα που αφορούν στην εξωτερική πολιτική της Τουρκίας και στις ευρωτουρκικές σχέσεις, το 74% των ερωτηθέντων απαντά ότι σε περίπτωση δημοψηφίσματος θα ψήφιζε υπέρ της ένταξης της Τουρκίας στην Ε.Ε.. Μόνο 18% θα ψήφιζε κατά και ένα 9% δεν απάντησε. Από αυτούς που δήλωσαν ότι θα ψήφιζαν υπέρ της ένταξης, πέραν του 80% ανήκουν στον κεντρο-αριστερό χώρο, θεωρούν τους εαυτούς τους «κοσμικούς» και ανήκουν στα μεσαία και ψηλά οικονομικά και κοινωνικά στρώματα της κοινωνίας.⁹²

Από την άλλη, όσοι εκφράζουν αντίθεση στην ένταξη της Τουρκίας στην Ε.Ε.. ανήκουν στο συντηρητικό και δεξιό-ακροδεξιό χώρο, είναι χαμηλών εισοδηματικών τάξεων, έχουν χαμηλό εκπαιδευτικό επίπεδο, έχουν έντονη θρησκευτική προσέγγιση και έχουν χαμηλές δημοκρατικές πεποιθήσεις. Η διαφοροποίηση αυτή δεν αποτελεί ειδικό χαρακτηριστικό της Τουρκίας, αλλά συναντάται γενικότερα σε όλες τις ευρωπαϊκές κοινωνίες. Επίσης, είναι εμφανής η αντίφαση με τα αποτελέσματα της έρευνας που δείχνουν την τουρκική κοινωνία να μη θεωρεί την Ευρώπη ως ιδιαίτερα φιλική. Με άλλα λόγια, ενώ υπάρχει ένας γενικός σκεπτικισμός για την Ευρώπη, η συντριπτική πλειοψηφία των Τούρκων υποστηρίζει την ένταξη.⁹³

Κάποια εξήγηση σε αυτή την αντίφαση εξάγεται από τις απαντήσεις που δόθηκαν στην ερώτηση «ποιο θα είναι το μεγαλύτερο πλεονέκτημα για τον τουρκικό

⁹¹ Μαλκίδης Θ., 2002, *Οικονομία και κοινωνία στον Παρευξέινο Χώρο*, εκδόσεις Γόρδιος, Αθήνα.

⁹² Η εν λόγω δημοσκόπηση έγινε με τη μέθοδο των προσωπικών συνεντεύξεων. Το δείγμα επιλέχθηκε αντιπροσωπευτικά από 20 νομούς της Τουρκίας και καλύπτει 3.086 άτομα, ηλικίας 18 ετών και άνω. Σύμφωνα με τους ερευνητές το περιθώριο λάθους είναι +/- 1,8%. Βλ. σχετικά: <http://www.politis-news.com/cgi-bin/hweb?-A=354&-V=fakeloarticles>, Σαββίδης Φίλιππος, 22/04/2002 και επίσης www.boun.edu.tr.

⁹³ Ως άνω.

λαό μετά την ένταξη;». Ένα ποσοστό 44% απάντησε η άνοδος της οικονομικής ευημερίας, 15% η διασφάλιση της ελεύθερης διακίνησης στις χώρες της Ε.Ε., 14% ενίσχυση της δυνατότητας του κράτους να ανταποκρίνεται στις ανάγκες του Τούρκου πολίτη, 11% η μείωση των παραβιάσεων ανθρωπίνων δικαιωμάτων, 7% η αναβάθμιση των δυνατοτήτων της Τουρκίας σε διεθνές επίπεδο, και 7% η ανάπτυξη μιας πιο δημοκρατικής κοινωνίας. Είναι σαφές ότι ο Τούρκος πολίτης ανησυχεί πολύ για την κάκιση οικονομική κατάσταση στην Τουρκία και βλέπει την ένταξη ως κάποια «σανίδα σωτηρίας». Περαιτέρω, η επικέντρωση στο οικονομικό σκέλος δε διαφέρει πολύ από τον τρόπο με τον οποίο κι άλλες κοινωνίες, όπως της Ελλάδας, προσέγγισαν στην αρχή το θέμα. Η επικρατούσα άποψη σε επίπεδο πολιτών είναι ότι η Ε.Ε. είναι κυρίως οικονομική ενοποίηση. Η ιδέα της πολιτικής ενοποίησης είναι καινούργιο φαινόμενο και έτσι τα υποψήφια κράτη δεν έχουν εσωτερικοποιήσει επαρκώς την ιδέα ότι η Ευρώπη σταδιακά αποκτά και πολιτική προσωπικότητα.⁹⁴

Πολύ ενδιαφέροντα είναι τα αποτελέσματα σχετικά με τα θέματα που οι Τούρκοι πολίτες θεωρούν ότι πρέπει να διευθετηθούν για να μπορέσει η Τουρκία να ενταχθεί στην Ε.Ε.. Σε μια κλίμακα 0 (καθόλου) έως 9 (πλήρως), ο σεβασμός των θρησκευτικών πεποιθήσεων έρχεται πρώτο με πέραν του 8 με πολύ κοντινό δεύτερο τη διασφάλιση της ελευθερίας σκέψης και έκφρασης. Τρίτο, με ένα ψηλό δείκτη 8 έρχεται η επίλυση του κυπριακού προβλήματος και ακολουθεί πολύ κοντά η επίλυση των ελληνοτουρκικών διαφορών. Τα άλλα θέματα είναι η μείωση του ρόλου του στρατού στο Συμβούλιο Εθνικής Ασφάλειας με δείκτη 6 και κάτι, κατοχύρωση της χρήσης της μητρικής γλώσσας, με δείκτη 6 και τέλος η κατάργηση της θανατικής ποινής. Από όσα λέχθηκαν παραπάνω, προκύπτει ότι παρόλο που η οικονομική ευημερία είναι το κυρίαρχο κίνητρο για την φιλο-ευρωπαϊκή στάση της κοινής γνώμης, είναι πεποίθηση της κοινωνίας ότι ο εκδημοκρατισμός αποτελεί εκ των ουκ άνευ για να κερδισθεί το ευρωπαϊκό στοίχημα και θεωρούν ότι πρέπει να ληφθούν μέτρα προς αυτή την κατεύθυνση.⁹⁵

Αυτός είναι και ο λόγος για τον οποίο κάποιες κοινωνικές ομάδες, παρόλο που δε διαθέτουν ιδεολογικοπολιτικές συγγένειες με την ευρωπαϊκή οικογένεια, αντιμετωπίζουν επίσης θετικά την ευρωπαϊκή πορεία της Τουρκίας, ως έναν απαραίτητο σύμμαχο για την απαλλαγή τους από τον σφιχτό εναγκαλισμό της κεμαλικής νομενκλατούρας, των δυνάμεων ασφαλείας και του διπλωματικού κατεστημένου που μονοπωλούν την ηγεσία και τις τύχες της χώρας για δεκαετίες. Χαρακτηριστική είναι η δήλωση του 53χρονου Μεβλούτ, ενός από τους 500 κατοίκους του χωριού Gunyazi 10 χλμ από τα σύνορα με το Ιράκ, σε Γάλλους

⁹⁴ <http://www.politis-news.com/cgi-bin/hweb?-A=354&-V=fakeloiarticles>, Σαββίδης Φίλιππος, 22/04/2002 και επίσης www.boun.edu.tr.

⁹⁵ Ως άνω.

δημοσιογράφους που επισκέφθηκαν απομονωμένες και δύσβατες κουρδικές περιοχές:

«το ξέρω ότι κάποιοι, π.χ. στη Γαλλία είναι αντίθετοι με την ένταξη της Τουρκίας. Πείτε τους, όμως, ότι δε πρόκειται να τους κατακλύσουμε (όπως νομίζουν). Θέλουμε μόνο την προστασία της Ε.Ε.. Σε περίπτωση άρνησης, φοβόμαστε ότι ο τουρκικός στρατός θα εκδικηθεί το Κουρδιστάν... Από ότι βλέπουμε στην τηλεόραση οι Ευρωπαίοι μοιάζουν ευτυχημένοι. Μιλούν ελεύθερα τη γλώσσα τους και ακολουθούν τις παραδόσεις...»⁹⁶

Το νέο τουρκικό κράτος από τη γένεσή του θεώρησε την ευρωπαϊκή προοπτική ως το μοναδικό δρόμο προς τον εκσυγχρονισμό. Στα πρώτα στάδια ο ευρωπαϊκός προσανατολισμός στηρίχθηκε από τους κεμαλικούς κύκλους, οι οποίοι πιστοί στην αντίληψη του Ατατούρκ, προσέβλεπαν στην στρατηγική, οικονομική και πολιτιστική αναβάθμιση της χώρας. Την περίοδο εκείνη έγιναν προσπάθειες περιορισμού της θρησκείας, ως παράγοντα αναχρονιστικού και κατά προέκταση βλαβερού για τον κοσμικό χαρακτήρα του κράτους. Ακόμα και τα διάφορα πραξικοπήματα που έλαβαν χώρα το ίδιο διάστημα έχαιραν της λαϊκής υποστήριξης, που στο πρόσωπο του στρατιωτικού καθεστώτος έβλεπε ένα σταθερό και ακλόνητο θεσμό. Με την πάροδο των χρόνων, όμως, τα δεδομένα ανατράπηκαν και πλέον το πολιτικό Ισλάμ έφτασε να θεωρείται φορέας του εκσυγχρονισμού και των νέων ιδεών. Οι σχέσεις μεταξύ των ισλαμιστών οι οποίοι σταδιακά εξημερώνονται στην κοινοβουλευτική δημοκρατία, και των στρατιωτικών, εμφανίζονται τεταμένες και οι ισορροπίες είναι αμφίβολο αν θα καταφέρουν να διατηρηθούν. Το ενδεχόμενο πάντως να εγκατασταθεί ένας διάλογος ο οποίος θα οδηγήσει σε πραγματικά αμοιβαίο αλληλοσεβασμό των δύο Τουρκιών που βρίσκονται σε αντιπαράθεση από τα τέλη του 19ου αι. 30, φαντάζει μάλλον ουτοπικό.⁹⁷

Η κυβέρνηση Ερντογάν, ένα τμήμα της πολιτικής ελίτ και κυρίως ο επιχειρηματικός κόσμος και η διανοήση δείχνουν να συνειδητοποιούν κάπως την κατάσταση που επικρατεί στο εσωτερικό της χώρας, αλλά δεν μπορούν να επιβληθούν στο «βαθύ κράτος». Εξ ου και οι παλινδρομήσεις του Τούρκου πρωθυπουργού που τείνουν να υποσκάψουν την αξιοπιστία του. Στην πραγματικότητα, είναι η πρώτη φορά που εκδηλώνεται στη γειτονική χώρα ένας τόσο

⁹⁶ Ραγιά, Δήμητρα, «Ονειρεύονται την Ευρώπη», Έθνος της Κυριακής, 31/10/04.

⁹⁷ «Συνηγορώντας υπέρ της ένταξης» *Το Βήμα*, 9/5/04.

βαθύς διχασμός στο επίπεδο της εθνικής στρατηγικής, γιατί ακριβώς τα διάφορα κέντρα εξουσίας αντιλαμβάνονται με διαφορετικό τρόπο τα εθνικά συμφέροντα.

Η Άγκυρα έχει περιέλθει σε δυσχερή θέση, αλλά η αδυναμία της να διορθώσει την πολιτική της την εξωθεί σε σπασμωδικές ενέργειες. Μια τέτοια ήταν η υπογραφή Συμφωνίας Τελωνειακής Ένωσης των Κατεχομένων με την Τουρκία. Στην έκθεση της, η Κομισιόν αναφέρει ότι η εν λόγω συμφωνία «δεν έχει καμία αξία από άποψη διεθνούς δικαίου και αθετεί τις δεσμεύσεις που έχει αναλάβει η Τουρκία έναντι της Ε.Ε. στο πλαίσιο της Συμφωνίας Τελωνειακής Ένωσης Ε.Ε.- Τουρκίας».

Είναι εμφανές πάντως ότι ο Ερντογάν έχει παραχωρήσει στη στρατογραφειοκρατία τον πρώτο λόγο όσον αφορά το χειρισμό του Κυπριακού, προκειμένου να βρει μαζί της ένα *modus vivendi*. Είναι και αυτό στο πλαίσιο της σχοινοβασίας του για να επιβιώσει πολιτικά σε ένα εμφανώς εχθρικό περιβάλλον.⁹⁸ Όμως η πολιτική βούληση των ενδιαφερομένων μερών αποδεικνύεται ανεπαρκής καθώς η Τουρκία δεν πληροί ούτε τα οικονομικά αλλά ούτε τα θεσμικά και πολιτικά κριτήρια ένταξης στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Η ανεπάρκεια αυτή οφείλεται στις δυσκολίες εκσυγχρονισμού των τουρκικών οικονομικών και πολιτικών δομών της χώρας αλλά και σε ανοιχτά προβλήματα, όπως το Κουρδικό, το Κυπριακό, οι ελληνοτουρκικές διαφορές στο Αιγαίο, η αδυναμία του Κεμαλισμού να αφομοιώσει το Κράτος Δικαίου και τις δημοκρατικές αρχές κι η ανικανότητα της Τουρκίας να εγκαθιδρύσει σχέσεις καλής γειτονίας και ειρηνικής συνύπαρξης με τα όμορα κράτη.

Τα ερωτήματα είναι πολλά και πλέον απομακρύνονται από το ζήτημα της θρησκείας και της ταυτότητας («ισλαμοποίηση Ευρώπης» κ.λπ), καθώς μια τέτοια προσέγγιση δεν ανταποκρίνεται στο ευρωπαϊκό αξιολογικό πρότυπο. Πιο συγκεκριμένα, τα ερωτήματα αυτά αφορούν το μέλλον της Ένωσης ως παγκόσμιας δύναμης με ενιαία πολιτική, καθώς και τα λειτουργικά, πολιτικά, οικονομικά και δημογραφικά προβλήματα που θα επιφέρει η τουρκική ένταξη στην Ε.Ε.. Οι πολέμιοι υποστηρίζουν ότι τα προβλήματα αυτά απειλούν το πολιτικό όραμα της Ευρώπης και το μέλλον της ως πολιτικής και οικονομικής ένωσης. Οι υπέρμαχοι αντιτάσσουν ότι οι όποιες δυσκολίες μπορούν να ξεπεραστούν προσφέροντας τελικά μόνο οφέλη για την Ένωση. Πάντως, η κυρίαρχη άποψη στην Γηραιά Ήπειρο είναι ότι η Τουρκία δε μπορεί να ενσωματωθεί σε μια ομόσπονδη Ευρώπη, και αν τελικά η ένταξη επιτευχθεί, αυτή θα αναφέρεται σε ένα μόρφωμα χαλαρής συνομοσπονδίας, ουσιαστικά πάνω στις αρχές της κοινής αγοράς. Μια τέτοια εξέλιξη που θα καθιστούσε την Ε.Ε. τον οικονομικό πυλώνα του ευρωπαϊκού τομέα του ΝΑΤΟ, θα ικανοποιούσε τις ΗΠΑ και μερικές ευρωπαϊκές χώρες, όχι όμως τις ηπειρωτικές και «παραδοσιακές» ευρωπαϊκές δυνάμεις (Γαλλία, Γερμανία, Ιταλία, Βέλγιο και ίσως

⁹⁸ Λυγερός, Στ., «Εγκλωβισμένη στις αποφάσεις της η τουρκική ηγεσία», *Καθημερινή*, 9/11/03.

Ισπανία), οι οποίες αποβλέπουν στην ολοκλήρωση της πολιτικής ενοποίησης (ομοσπονδιακής ένωσης) για την αντιμετώπιση των οικονομικών, κοινωνικών και πολιτικών τους προκλήσεων. Ήδη στην Ευρώπη, και ιδιαίτερα στη Γαλλία, γίνεται συζήτηση για την προοπτική ενός ομόσπονδου σκληρού πυρήνα των πέντε χωρών μέσα στα ευρύτερα πλαίσια μιας χαλαρής ευρωπαϊκής συνομοσπονδίας.⁹⁹

Το μόνο σίγουρο είναι ότι η Τουρκία αποτελεί μια εξαιρετικά πολύμορφη κοινωνία όπου μόνο ένα μικρό τμήμα είναι εξευρωπαϊσμένο. Έτσι αυτό που θα καθορίσει την πολυπύθητη ημερομηνία ένταξης, δε θα είναι τελικά η ευνοημένη από παροδικές συγκυρίες πορεία των σχέσεων αλλά η εμπέδωση των θεσμών και αξιών της Ευρώπης, η προσαρμογή στο κοινοτικό κεκτημένο.

Σε κάθε περίπτωση, προκειμένου να υπάρξει σύγκλιση με την Ευρώπη και να μπορούμε πλέον να μιλάμε για ικανοποίηση των κριτηρίων που θα επιτρέψουν την περαιτέρω προώθηση της διαδικασίας ένταξης, θα πρέπει να συντελεστούν ριζικές αλλαγές στο εσωτερικό της Τουρκίας. Όμως οποιαδήποτε αλλαγή και αν συντελεστεί δε μπορεί παρά να γίνει με τους πολιτικοϊδεολογικούς όρους της ίδιας της Ε.Ε.. Η πορεία αυτή είναι βέβαιο ότι θα περιορίσει το εύρος του οικονομικού υπόβαθρου της ανεξέλεγκτης μέχρι σήμερα κρατικής νομενκλατούρας της γείτονος, η οποία στην ουσία αποτελεί και την κοινωνική βάση του ιδιόληπτου στρατιωτικού κατεστημένου της χώρας αυτής που έχει αναλάβει εργολαβικά τη διατήρηση των παραδόσεων του κεμαλικού καθεστώτος. Κάθε προσπάθεια προσαρμογής στα ευρωπαϊκά πρότυπα μεταφράζεται με ριζικές αλλαγές στα δομικά στοιχεία του κράτους. Για παράδειγμα η παραμικρή παραχώρηση ελευθεροτυπίας, έκφρασης των ισλαμιστών, μείωσης του ρόλου του στρατεύματος και των παροχών προς τους αγρότες, ρύθμισης των κρατικών δαπανών και των νομισματικών προβλημάτων θα επιφέρει σταδιακή αποδόμηση του υφιστάμενου κεμαλικού οικοδομήματος με οδυνηρές συνέπειες. Το τμήμα ενδέχεται να είναι μεγάλο καθώς διακυβεύεται η εσωτερική ισορροπία της χώρας ενώ δεν αποκλείεται να παρουσιαστούν εθνικιστικές εκρήξεις και ανεξέλεγκτες κοινωνικές εντάσεις.¹⁰⁰

Μέχρι σήμερα διαφαινόταν ότι η ένταξη θα κρινόταν όχι μόνο από τις προόδους της Άγκυρας αλλά και από τη δυνατότητα «απορρόφησης» της Τουρκίας από την Ένωση. Οι τελευταίες εξελίξεις όμως στην περιοχή, δείχνουν ότι έχουν αλλάξει τα δεδομένα. Η Τουρκία ζητά, τον τελευταίο καιρό, να καταλάβει ηγεμονική

⁹⁹ Αρσένη, Γ. Δ., «*Να προστατευθούν οι θεσμοί και αξιοπιστία Καθημερινή*», 12/12/04.

¹⁰⁰ Καζάκος Π., Λιαργκόβας Π., Μαρίας Ν., Μπότσιου Κωνστ. Πολυχρονάκη Κ., *Η Ελλάδα και το Ευρωπαϊκό Μέλλον της Τουρκίας*, Βιβλιοθήκη Διεθνών και Ευρωπαϊκών Μελετών, Ι. Σιδέρης, Αθήνα 2001.

περιφερειακή θέση στην περιοχή της. Η φιλοδοξία της αυτή μαζί με την τελευταία στροφή της τουρκικής κυβέρνησης προς το συντηρητικό Ισλάμ απομακρύνει την προοπτική της ένταξης της χώρας στην Ευρωπαϊκή Ένωση

Ελληνική βιβλιογραφία

1. Γεωργακόπουλος, Θ., Τσακαλώτος, Α. (1996). *Οικονομικές πολιτικές της Ευρωπαϊκής Ένωσης*. Αθήνα: Σταμούλης.
2. Γώγος Κωνσταντίνος, *Ισλάμ και Μουσουλμάνοι στην Ευρώπη: Προβλήματα και Προοπτικές*, «ΓΕΩΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ: Τετραμηνιαία Επιθεώρηση Ινστιτούτου Αμυντικών Αναλύσεων, Τεύχος 6, Σεπτέμβριος – Δεκέμβριος 2004
3. Ευθυμιάδης, Ε. (2002), Η διεύρυνση της Ε.Ε.. Η πολιτική διάσταση, Σ.Ε.Υ.Υ.Ο, Αθήνα.
4. Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2001α), Η Ευρ. Ένωση σε συνεχή πορεία διεύρυνσης, Υπηρ. Επισ. Εκδόσεων των Ε.Κ.
5. Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2001β) Για την επιτυχία της διεύρυνσης. Έγγραφο στρατηγικής και έκθεση της Ευρ. Επιτροπής για την πρόοδο που σημείωσε κάθε υποψήφια χώρα στην πορεία της προς την προσχώρηση, COM (2001) αριθ. 700, Βρυξέλλες.
6. Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2003α) Πρόταση απόφασης του Ε. Κ. και του Συμβουλίου σχετικά με την αναθεώρηση των δημοσιονομικών προοπτικών, COM (2003) 185 Βρυξέλλες.
7. Ευρωπαϊκή Επιτροπή, (2003β) Επιλέγοντας τη μεγέθυνση: Γνώση, καινοτομία και θέσεις εργασίας σε μια κοινωνία με συνοχή, Έκθεση στο εαρινό Ευρ. Συμβούλιο της 21ης Μαρτίου 2003 σχετικά με τη στρατηγική της Λισσαβόνας, Βρυξέλλες.
8. Ευρωπαϊκό Συμβούλιο (1993), Συμπεράσματα της Προεδρίας της Κοπεγχάγης 21-22 Ιουνίου 1993, SN 180/1/93/REV 1.

9. Ευρωπαϊκό Συμβούλιο (1999), Συμπεράσματα της Προεδρίας του Ελσίνκι 10 και 11 Δεκεμβρίου 1999, http://europa.eu.int/council/off/conclu/dec99/dec99_el.htm.
10. Ευρωπαϊκό Συμβούλιο (2000), Συμπεράσματα της Προεδρίας της Νίκαιας, 7,8 και 9 Δεκεμβρίου 2000, Press Release: Brussels (08-12-2000)-Nr. 400/1/00.
11. Ευρωπαϊκό Συμβούλιο (2001α) Συμπεράσματα της Προεδρίας του Γκέτεμποργκ, 15 και 16 Ιουνίου 2001, SN 200/1/01 REV 1.
12. Ευρωπαϊκό Συμβούλιο (2001β), Συμπεράσματα της Προεδρίας του Λάακεν 14 και 15 Δεκεμβρίου 2001, SN 300/01.
13. Ευρωπαϊκό Συμβούλιο (2002α), Συμπεράσματα της Προεδρίας των Βρυξελλών 24 και 25 Οκτωβρίου 2002, 14702/02.
14. Ευρωπαϊκό Συμβούλιο (2002β), Συμπεράσματα της Προεδρίας της Κοπεγχάγης 12 και 13 Δεκεμβρίου 2002, SN 400/02.
15. Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο (2001), Έγγραφο εργασίας σχετικά με τις χρηματοοικονομικές επιπτώσεις της διεύρυνσης της Ε.Ε., (Επιτροπή Προϋπολογισμών) 11 Απριλίου 2001, PE 300.045.
16. Ζέπος Δ., *Το Μέλλον της Ευρώπης και η Τουρκία-Ζάππειο Μέγαρο*, 23 Ιανουαρίου 2002, Ελληνικό Κέντρο Ευρωπαϊκών Μελετών, Αθήνα. Σάκκουλα 2002.
17. Η Ρόδος του 16^{ου} – 17^{ου} αιώνα από τους Ιωαννίτες Ιππότες στους Οθωμανούς Τούρκους, Υπουργείο Πολιτισμού, 2002, Ρόδος.
18. Ιναλτζίκ, Χ., *Η Οθωμανική Αυτοκρατορία, Η Κλασική Εποχή 1300 -1600*, Αλεξάνδρεια, Αθήνα, 1995.
19. Καραμπελιάς Γ., “Η Αβάσταχτη Ελαφρότητα της Πολιτικής Κυριαρχίας”, Θάνος Βερεμής, Θάνος Ντόκος (επιμ.), *Η Σύγχρονη Τουρκία, Κοινωνία, Οικονομία και Εξωτερική Πολιτική*, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 2002.
20. Κοντού Μ., (2007) «Τα Πολιτικά Κριτήρια της Κοπεγχάγης για την Προσχώρηση Νέων Κρατών-Μελών στην Ευρωπαϊκή Ένωση, Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο θράκης, Διπλωματική Εργασία, Κομμωτηνή, <http://law.duth.gr/research/theses/Kontou.pdf>.
21. Λαζαρίδης, Γ. Ν. (2003α), Η χρηματοδότηση των πολιτικών της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Οικονομικός Ταχυδρόμος, φ. 11(2549):53-55.
22. Μαζάουερ Μ., «Μη Πετάτε τη Τουρκία απ'το Τρένο», Τα Νέα, Αρ. Φύλλου 18724, 23 Δεκεμβρίου 2006.
23. Μαλκίδης Θ., 2002, *Οικονομία και κοινωνία στον Παρευξέινο Χώρο*, εκδόσεις Γόρδιος, Αθήνα.

24. Μπονιφάς π., «Μη Πετάτε τη Τουρκία απ'το Τρένο», Τα Νέα, Αρ. Φύλλου 18724, 23 Δεκεμβρίου 2006.
25. Μοραβσικ Α., «Μη Πετάτε τη Τουρκία απ'το Τρένο», Τα Νέα, Αρ. Φύλλου 18724, 23 Δεκεμβρίου 2006.
26. Μαριάς. Ν., «ΕΛΣΙΝΚΙ: Διαπραγματευόμενοι την ειρήνη», *Η Ελλάδα και το Ευρωπαϊκό Μέλλον της Τουρκίας*, Αθήνα Σιδέρης, 2002.
27. Νταβούτογλου Α., *Το Στρατηγικό Βάθος Η Διεθνής Θέση της Τουρκίας*, εκδόσεις Ποιότητα, 2010
28. Ντιμιτρόβα Σβ., «Τα Ανθρώπινα Δικαιώματα Εξακολουθούν να αποτελούν θέμα σε Βαλκάνια, Τουρκία», *Southeast European Times*, 09 May 2011, <http://www.setimes.com/cocoon/setimes/xhtml/el/features/setimes/articles/2011/05/09/reportage-01>
29. Περάκη Σ., (2001) «Δικαιώματα του ανθρώπου και Ευρωπαϊκή δημόσια τάξη, Ελληνική Επιθεώρηση Ευρωπαϊκού Δικαίου», τόμος 21, Σεπτέμβριος.
30. Σκούρη Β., (2003) Ερμηνεία συνθηκών για την Ευρωπαϊκή Ένωση και την Ευρωπαϊκή Κοινότητα, εκδόσεις Σάκκουλα.
31. «Συνηγορώντας υπέρ της ένταξης» *Το Βήμα*, 9/5/04.
32. «Τι πρέπει να γνωρίζουμε για τη διεύρυνση της Ε.Ε..», Ευρωπαϊκή Επιτροπή, – Γενική Διεύθυνση Διεύρυνση, Διοικητική μονάδα Α2: Πληροφόρηση και επικοινωνία, http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/publication/screen_mythfacts_a5_el.pdf.
33. Τσάτσος Δ., (2001) *Ευρωπαϊκή Συμπολιτεία, Για μια Ένωση Λαών με ισχυρές πατρίδες*, εκδ. Καστανιώτη 2001.
34. Χασιώτης Ι., 2010 *Αναζητώντας την ενότητα στην πολυμορφία*, Αθήνα, Επίκεντρο.
35. Χασιώτης Ι., 1999 *Αποζητώντας την ενότητα στην πολυμορφία: Οι απαρχές της ευρωπαϊκής ενότητας από το τέλος του Μεσαίωνα ως τη Γαλλική Επανάσταση*, Παρατηρητής, Θεσσαλονίκη.
36. Χατζηβασιλείου Αναστ., «Τουρκία: Στρατός και Πολιτική. Το Συμβούλιο Εθνικής Ασφαλείας», 21/1/2010, www.ekem.gr.
37. Bernard, L. 2001 *Η Ανάδυση της Σύγχρονης Τουρκίας*, Τόμος 1, Τα στάδια της ανάπτυξης, Παπαζήση Αθήνα.

Ξενόγλωσση Βιβλιογραφία

1. Akyol Mustafa, *What Makes Turkish Islam Unique*, in *Turkey's Accession to the European Union: An Unusual Candidacy*, The Constantinos Karamanlis Institute for Democracy Series on European and International Affairs, Athens 2009
2. Barlett R., 1993 *The making of Europe: Conquest, Colonization and Cultural Change 950-1350*, Penguin Books, Harmondsworth
3. Bora T., "Nationalist Discourses in Turkey", *The South Atlantic Quarterly*, 102 (2-3), 433-451.
4. Chrislett W., "Turkish Delight: The EU begins accession negotiations. *Real Instituto Elcano*, 4 October,
5. Cigdem Kentmen, *Determinants of Support for EU Membership in Turkey: Islamic Attachments, Utilitarian Considerations and National Identity*, *European Union Politics* 2008; 9; 487
<http://eup.sagepub.com/cgi/content/abstract/9/4/487>
6. Commission of the European Communities, *Issues Arising From Turkey's Membership Prospective*, Brussels, 6.10.2004

7. Diez Th., Albert Math., Stetter St., 2008, *The European Union and Border Conflicts: The Power of Integration and Association*, Cambridge University Press.
8. Evin A., & Denton G., *Turkey and the European Community*, Opladen, Germany 1990.
9. Eurobarometer, *Public Opinion in the European Union*. National Report, Executive Summary, Turkey 63, Spring, http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb63/eb63_tr_exec.pdf.
10. *European Union With Turkey, The Possible Impact of Turkey's Membership on the European Union*, Sedat Laçiner – Mehmet Özcan and İhsan Bal, Ankara, April 2005
11. Garton A., *Free World*, Penguin London 2005.
12. Heikki M., 1998, *Europe as an idea and an identity*, Palgrave.
13. Huntington Samuel P., *The Clash of Civilizations Remaking of World Order*, Simon and Schuster ,New York 1996
14. Italian PM Romano Prodi back's Turkey's Accession Process". Today's Zaman, 27 January 2017, http://www.todayszaman.com/newsDetail_getNewsById.action?load=detay&link=100648.
15. Jorgensen, K. E., The Politics of Accession Negotiations, in E. Lagro & K. E. Jorgensen, *Turkey and the European Union: Prospects for a Difficult Encounter*, Pallgrave Macmillan, London 2007.
16. Keridis D., *Turkey and the Identity of Europe: Contemporary Identity Politics on the European Frontier*, in *Turkey's Accession to the European Union: An Unusual Candidacy*, The Constantinos Karamanlis Institute for Democracy Series on European and International Affairs, Athens 2009
17. L' Union europeenne et ses espaces de proximite. Entre strategie inclusive et partertiarts renoves: quell avenir pour le nouveau voisinage de l'Union?, Edit: Sous la direction de: Laurent Beurdeley, Renaud de la Bosse, Fabienne Maron, Bruylant, Bruxelles 2007
La Turquie et l'Union Europeenne: Une adhesion a long terme, par Isil Karakas (prof. de Droit, Universite de Galatasaray)
18. Mac Lennan J., "The EU-Turkey Negotiations: Between the Siege of Vienna and the Reconquest of Constantinople", in *Turkey's Accession to the European Union: An Unusual Candidacy*, The Constantinos Karamanlis Institute for Democracy Series on European and International Affairs, Athens 2009.

19. *Spain and the process of European integration, 1957-85*. Palgrave, Basingstoke 2000.
20. Mallinson W., *Cyprus: A Modern History*, Tavis, Greece 2005.
21. Mango A., *The Turks Today*, Overlook, New York 2006.
22. Nye, Joseph S. Jr., *Soft Power: The Means to Success in World Politics*, United States, 2004
23. Nicolle D., Haldon J., Turnbull S., *The Fall of Constantinople: The Ottoman Conquest of Byzantium*, Great Britain, 2007.
24. Özgür Ünal Eriş, *The Emergence of New Security Threats to the EU and Their Implications for EU – Turkey Relations: The Case of Illegal Migration*, in *Turkey's Accession to the European Union: An Unusual Candidacy*, The Constantinos Karamanlis Institute for Democracy Series on European and International Affairs, Athens 2009
25. Runciman St., *The Fall of Constantinople 1453*, Cambridge University Press, 1965.
26. Silberhorn T., *Tertium Datur: Turkey's Application for EU Membership*, in *Turkey's Accession to the European Union: An Unusual Candidacy*, The Constantinos Karamanlis Institute for Democracy Series on European and International Affairs, Athens 2009
27. Sklias P., *The Political Economy of Turkey's Accession to the EU: A Comparative Analysis*, in *Turkey's Accession to the European Union: An Unusual Candidacy*, The Constantinos Karamanlis Institute for Democracy Series on European and International Affairs, Athens 2009
28. Tziampiris Arist., *The European Union, Islam and Turkey: Delineating Europe's Soft Power*, in *Turkey's Accession to the European Union: An Unusual Candidacy*, The Constantinos Karamanlis Institute for Democracy Series on European and International Affairs, Athens 2009.
29. *Turkey's Foreign Policy in the 21st Century, A Changing Role in World Politics*, edited by Tareq Y. Ismael and Mustafa Aydin, pub. Ashgate 2003 (κεφάλαιο 3 σελ. 41-55) *Turkey and the European Union: A Troubled Relationship or A Historic Partnership?* by Ozay Mehmet
30. Virginia H., Goffman A., & D., 2007 *The early modern Ottomans: Remapping the Empire*, Cambridge University Press.
31. Yilmaz H., *Europeanisation and Its Discontents: Turkey, 1959 – 2007*, in *Turkey's Accession to the European Union: An Unusual Candidacy*, The

Ηλεκτρονική Βιβλιογραφία

1. http://www.realinstitutoelcano.org/wps/portal/rielcano_eng/Content?WCM_GL_OBAL_CONTEXT=/ELCANO_on/Zonas_in/ARI+122-2005/.
2. http://europa.eu/legislation_summaries/glossary/community_acquis_el.htm.
3. http://ec.europa.eu/enlargement/the-policy/conditions-for-enlargement/index_el.htm.
4. <http://www.politis-news.com/cgi-bin/hweb?-A=354&-V=fakeloiarticles>.
5. <http://www.saudiaramcoworld.com/issue/199302/the.arabs.in.occitania.htm>.
6. <http://www.fordham.edu/halsall/source/arab-poitiers732.asp>.
7. <http://www.tovima.gr/opinions/article/?aid=406313>.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΙΡΑΙΩΣ